

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 29 stycznia 2024 r.

Poz. 1302

UCHWAŁA NR XLIX/302/2023 RADY MIEJSKIEJ W SOKOŁOWIE PODLASKIM

z dnia 20 grudnia 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Sokołów Podlaski na lata 2023 – 2026”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U.2023.40 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U.2022.840 ze zm.) po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miejska w Sokołowie Podlaskim uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Sokołów Podlaski na lata 2023-2026” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Sokołów Podlaski.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej

Waldemar Hardej

Załącznik do Uchwały
Nr XLIX/302/2023
Rady Miejskiej w Sokolowie Podlaskim
z dnia 20 grudnia 2023r

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA SOKOŁÓW PODLASKI NA LATA 2023- 2026

Opracowała:

mgr inż. Marta Leśniczuk

SOKOŁÓW PODLASKI, 2023

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	11
4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
5.1. Relacje programu opieki nad zabytkami na lata 2023 - 2026 z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta	23
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta 28	
5.2.1. Charakterystyka miasta	28
5.2.2. Dziedzictwo kulturowe i dobra kultury współczesnej	35
5.3. Układ urbanistyczny miasta	33
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	36
5.4.1. Formy ochrony w miejscowym planie zagospodarowanie przestrzennego	36
5.4.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	37
5.4.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	37
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	38
5.6. Zabytki archeologiczne	42
5.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta	44
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń	49
7. Cele i kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami	51
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	55
9. Kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań programu opieki nad zabytkami miasta Sokołów Podlaski	56
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	57
11. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków	59
12. Bibliografia	63
13. Spis tabel i rysunków	63

1. Wstęp

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami miasta Sokołów Podlaski jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta Sokołów Podlaski. Celem tego opracowania, jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Burmistrza, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. Sporządza się go na okres 4 lat.

Program opieki nad zabytkami stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe miasta. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma także budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat, programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.) w przepisach:
 - **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
 - **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
 - **Art. 86:** „Každy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:
 - **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi

dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 2022 poz. 2393 t.j.),

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

2. Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3. Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków- dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku

wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków- na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu- w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Pomnik historii- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku krajobrazowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** Wskazuje, że „studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Burmistrz (wójt, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. 2023 poz. 40 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. 2023 poz. 977 t.j.). Ustawa, określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane** (Dz. U. 2023 poz. 682 ze zm.). Ustawa- Prawo budowlane, normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami- w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. 2022 poz. 2556 ze zm.), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. 2023 poz. 1336 t.j.), której przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. 2023 poz. 344 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. 2020 poz. 194 ze zm.). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki- ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filмотeka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej- prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy m.in. sprawowanie opieki nad zabytkami (art. 32 ust. 1, 2).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (Dz. U. 2023 poz. 571 t.j.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. 2022 poz. 385 t.j.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

„1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,

- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzenie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
 - 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
 - 3) sprawowania nadzoru nad muzeum (art. 6 ust. 4).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. 2022 poz. 2393 t.j.). Ustawa mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (Dz. U. 2020 poz. 164 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Dokumenty, do których odwołuje się program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami miasta Sokołów Podlaski zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano m.in.: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”.

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

- Zasady *primum non nocere* (z łac.- po pierwsze nie szkodzić);
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
- Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- Zasady odwracalności metod i materiałów;
- Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych.
- Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

- Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
- Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

• **Narodowy Program Kultury „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013”**

Narodowy Program Kultury „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004 - 2013”, przyjęty przez Radę Ministrów 21 września 2004 r. Jest to dokument, opracowanym w celu wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury. Główną przesłanką do sformułowania tego programu jest uznanie zasobów dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Określa on działania na lata 2004- 2013 wytyczając następujące strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno- finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie;
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004- 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004- 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całość kultury historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą;
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
- poprawa warunków działalności artystycznej;
- efektywna promocja twórczości;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004- 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia Rozwoju Kraju 2020- Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo**

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1.

Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej- w tym infrastruktury kulturalnej- oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019- 2022**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019 - 2022, jest to dokument, który jest inicjowany i opracowywany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Krajowy Program wpisuje się w system dokumentów planistycznych państwa jako instrument wykonawczy dla Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Jednym ze strategicznych założeń Krajowego Programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Uzupełnieniem Krajowego Programu jest system współfinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W Krajowym Programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach: organizacji i zadań organów ochrony zabytków, stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia rejestru zabytków oraz systemów informacji o zabytkach, komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W oparciu o diagnozę, przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu ze Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego sformułowano cel główny: Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Rozwiązaniem porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym Programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są zagadnienia horyzontalne: tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań);
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomości;
- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.);
- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- zwiększenie zaangażowania samorządów (gmin) w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych jako skutecznej formy ochrony zabytków.

- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 (KPZK 2030)**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030, przyjęta została uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022- 2025**

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022 -2025, przyjęty został Uchwałą nr 1721/267/21 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 26 października 2021 r. Celem strategicznym programu jest utrwalanie dziedzictwa kulturowego regionu w celu budowania tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej Mazowsza w kraju i za granicą w połączeniu z aktywizacją obywatelską i zawodową społeczności lokalnych, kreowanie turystycznych pasm przyrodniczo- kulturowych.

Na cel ten składają się cele operacyjne obejmujące szereg działań bezpośrednio dotyczących opieki nad zabytkami:

- **Cel I.** Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu.

Działanie 1. Ochrona i zachowanie wartości dziedzictwa materialnego.

- rewaloryzacja i rewitalizacja zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych;
- zapobieganie niszczeniu cennych obiektów, w tym zabezpieczenia przed pożarem, zalaniem, kradzieżą itp.;
- ochrona i zachowanie obiektów zagrożonych (szczególnych): architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej, obiektów budownictwa obronnego;
- wypracowanie wspólnie z samorządami lokalnymi programów ochrony zabudowy drewnianej (wiejskiej, małomiasteczkowej i uzdrowiskowej);
- tworzenie płaszczyzny współpracy różnych podmiotów na rzecz usuwania zagrożeń systemowych i konfliktów w sferze opieki nad zabytkami;
- stworzenie we współpracy z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków bazy dotyczącej zagrożonych zabytków.

Działanie 2. Ochrona zabytków ruchomych.

Działanie 3. Ochrona zabytków archeologicznych.

- identyfikacja zabytków archeologicznych;
- wykonywanie zaleceń konserwatorskich podczas procesów inwestycyjnych;
- ochrona i zachowanie zagrożonych (szczególnych) zabytków archeologicznych, cmentarzysk oraz posiadających własną formę krajobrazową.

Działanie 4. Ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych).

- wspieranie i inicjowanie prac badawczych i dokumentacyjnych najcenniejszych obiektów zabytkowych regionu;
- promocja najcenniejszych i charakterystycznych dla regionu obiektów i obszarów zabytkowych;
- propagowanie i wspieranie działań służących szybkiej aktualizacji i uzupełnienia wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków.

Działanie 5. Ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni.

Działanie 6. Kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi.

- kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca;
- rewaloryzacja zabytkowej zabudowy na obszarach historycznych;
- ochrona panoram zabytkowych miast i wsi;
- zachowanie osi widokowych i zapewnienie właściwej ekspozycji zabytków;
- ochrona i rewaloryzacja małej architektury i zespołów zieleni (komunalnej);
- dostosowanie nowej zabudowy do warunków krajobrazowych, lokalnych tradycji budowlanych i gabarytów zabudowy historycznej.

Działanie 7. Rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego.**Działanie 8.** Pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego.**Działanie 9.** Popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa.

- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego;
- promocja projektów zajmujących się digitalizacją i archiwizowaniem dokumentów i fotografii znajdujących się w rękach prywatnych;
- wspieranie rozwoju nowych form udostępniania zbiorów muzealnych;
- zwiększanie dostępności do zabytków poprzez warunkowanie dotacji do prac w obiektach, zabytkowych od publicznego udostępniania tych obiektów;

- **Cel II.** Kształtowanie tożsamości regionalnej.

Działanie 1. Utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej.

- tworzenie i rozwój ekspozycji regionalnych w instytucjach kultury;

Działanie 2. Kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa, krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób.

- organizacja konkursów dotyczących dziedzictwa i tradycji w celu rozwijania zainteresowań historią i dziedzictwem regionu;
- kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej;

Działanie 3. Kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno- kulturowych oraz wskazanych w PZPWM).**Działanie 4.** Promocja walorów kulturowych regionu.

- **Cel III.** Wzrost społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

Działanie 1. Stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań.

- premiowanie działań służących odzyskaniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem;
- organizowanie konkursów dla właścicieli obiektów zabytkowych, promujących właściwą opiekę nad obiektem oraz jego udostępnienie.

Działanie 2. Edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami.

- szkolenia dla radnych, urzędników, właścicieli i użytkowników zabytków, organizacji pozarządowych, w zakresie opieki nad zabytkami, m.in. przez Departament Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego;

- upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli zabytków, organizacja szkoleń dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

Działanie 3. Stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu.

- **Cel IV.** Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno- kulturowych.

Działanie 1. Wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi.

Działanie 2. Stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego.

Działanie 3. Kształtowanie pasm turystyczno- kulturowych.

Działanie 4. Kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne.

Działanie 5. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych.

Działanie 6. Adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych.

Działanie 7. Propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego.

- tworzenie finansowych i pozafinansowych mechanizmów współpracy różnych podmiotów działających w sferze ochrony i promocji dziedzictwa regionu;

- włączenie organizacji pozarządowych w działania samorządu województwa służące opiece nad zabytkami.

- **Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030**

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 przyjęta uchwałą nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. Głównym zamierzeniem strategii jest promocja oraz zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, jako obszaru o dużym potencjale rozwojowym, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych.

Promocja regionu powinna być ekspozycją jego mocnych stron, tj. bogate dziedzictwo kulturowe regionu (zachowana i utrwalona spuścizna materialna

i niematerialna) oraz zróżnicowanie kulturowe i obyczajowe poszczególnych podregionów, istnienie cennych terenów dolin rzecznych, kompleksów leśnych oraz obszarów ujętych w Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000. Wymiernym efektem prowadzonej promocji będzie nie tylko rozwój funkcji turystycznych i przyciągnięcie turystów, ale także aktywizacja obszarów wiejskich, dla których jedną z szans rozwoju jest rozwój agroturystyki oraz innych form turystyki.

W tym celu podjęte będą następujące działania:

- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu, propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie,
- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych,
- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych,
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz włączenie ich do sieci w sąsiednich województwach.

Główne zamierzenia strategiczne dotyczące turystyki i kultury :

1. wykreowanie pasm turystyczno- kulturowych na rzecz rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych (w tym zwłaszcza w oparciu o unikalne walory najważniejszych ciągów ekologicznych, takich jak dolina Wisły), przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy o historii regionu i jego bogactwach;
2. rozbudowanie zaplecza turystycznego (między innymi hoteli, pensjonatów, schronisk młodzieżowych);
3. promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczenie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np. porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej;
4. rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej;
5. utworzenie we współpracy z samorządami lokalnymi, regionalnej sieci obsługi ruchu turystycznego;
6. dostarczającej autoryzowanej oferty turystyczno-wypoczynkowej dla różnych segmentów rynku turystyki i wypoczynku w regionie;
7. tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja,
8. promocja wartości turystycznych regionu przy użyciu reklamy i upowszechniania wiedzy we współpracy z organizatorami turystyki;
9. promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej;
10. wspieranie inicjatyw mających na celu promocję działalności sprzyjającej integracji Mazowsza, jako regionu o bogatej historii, wartościach przyrodniczych i wyrazistej tożsamości;

11. wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które umożliwi efektywną promocję Mazowsza w Unii Europejskiej;
12. zorganizowanie Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych;
13. powołanie Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych;
14. wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach.

- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego**

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, przyjęty został Uchwałą nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r. Celem planu w zakresie ochrony i wykorzystania wartości kulturowych jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza. Polityka ta zaadresowana jest do rejonów miast i miejscowości, które charakteryzują się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi. Materialnym i przestrzennym wymiarem tej polityki jest ochrona obszarów o najcenniejszych elementach krajobrazu kulturowego i historycznego takich jak:

1. krajobrazy kulturowe,
2. krajobraz kulturowy wsi i małych miast,
3. zespoły budownictwa drewnianego,
4. ośrodki tożsamości kulturowej regionu,
5. układy ruralistyczne i urbanistyczne,
6. miejsca pamięci narodowej.

W sferze świadectw kultury niematerialnej polityka województwa będzie realizowana poprzez :

- propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach,
 - pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie tożsamości ludowej,
 - promowanie walorów kulturowych regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystyczno- kulturowych oraz informacje w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców,
 - edukacja w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej,
 - wykorzystywanie nowoczesnych technologii do zwiększenia możliwości edukacyjnych zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej.
- **Strategia rozwoju powiatu sokołowskiego na lata 2016- 2025**

Zmiana Strategii rozwoju powiatu sokołowskiego na lata 2016- 2025, przyjęta została uchwałą nr XIX/110/2016 przez Radę Powiatu Sokołowskiego dnia 26 września 2016r. To niezbędny dokument dla starań o środki zewnętrzne, obraz celów i priorytetów powiatu, to podstawa zarządzania powiatem. Podstawowym założeniem strategii jest dążenie do uzyskania poprawy jakości życia mieszkańców ziemi sokołowskiej,

rozumianej jako zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych i bezpieczeństwo socjalne.

W strategii przedstawiono między innymi walory przyrodniczo- krajobrazowe. Dla ich zachowania i ochrony, na terenie powiatu powstało wiele obiektów przyrody chronionej: Nadbużański Park Krajobrazowy, Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu, „Siedlecko- Węgrowski” Obszar Chronionego Krajobrazu, Rezerwat „Sterdyń”, Rezerwat „Śnieżyczki”, Rezerwat „Biele”, Rezerwat „Bojarski Grąd”, Rezerwat „Skarpa Mołożewska”, Rezerwat „Wydma Mołożewska”. W strategii zostały wymienione najcenniejsze zabytki architektury, zabytki sztuki sakralnej, znajdujące się na terenie powiatu.

W strategii została przedstawiona analiza SWOT, w której w wewnętrznych uwarunkowaniach rozwoju powiatu, wśród atutów w obszarze ochrony zabytków wskazano między innymi korzystne położenie geograficzne powiatu, dobre warunki do rozwoju turystyki oraz inne cenne zabytki (architektura świecka i sakralna). Natomiast wśród słabych stron, wskazano brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W zewnętrznych uwarunkowaniach, wśród szans wymieniono: atrakcyjność turystyczną, dobre walory przyrodniczo- krajobrazowe, rozwój kultury w regionie. Na podstawie analizy SWOT, wyznaczone zostały cele i zadania strategiczne, koncentrujące się w następujących obszarach: infrastruktura techniczna, rolnictwo produkcyjne, ochrona przyrody, infrastruktura społeczna, turystyka i wypoczynek. Cele strategiczne i szczegółowe związane z ochroną dziedzictwa kulturowego powiatu:

- opracowanie i wdrożenie planów zagospodarowania przestrzennego,
 - wdrożenie programu zagospodarowania terenów zieleni oraz centrów miejscowości,
 - opracowywanie wieloletnich planów inwestycyjnych,
 - rozwój i promocja potencjału turystycznego Powiatu Sokołowskiego jako miejsca wypoczynku i miejsca przyjaznego inwestorom,
 - promocja Powiatu Sokołowskiego poprzez foldery, publikacje, wydawnictwa multimedialne, filmy i mapy,
 - współpraca z gminami w zakresie rozwijania oferty turystycznej- opracowanie „Strategii promocji i rozwoju turystyki w Powiecie Sokołowskim do roku 2015”,
 - wykorzystanie cennych zabytków i osobliwości przyrody w promocji Powiatu Sokołowskiego,
 - wydawanie biuletynów informacyjnych,
 - poprawa współpracy i jakości działań z sąsiednimi samorządami szansą rozwoju lokalnego
 - opracowanie i wdrożenie zintegrowanego systemu informacyjnego wiążącego gminy i powiat.
- **Aktualizacja Programu ochrony środowiska dla powiatu sokołowskiego na lata 2022-2025 z perspektywą z perspektywą do roku 2029.**

Program Ochrony Środowiska dla powiatu sokołowskiego został przyjęty uchwałą Nr XXXI/203/2021 Rady Powiatu Sokołowskiego z dnia 21 grudnia 2021 r. który służy powiatowi jako narzędzie realizacji polityki ekologicznej Państwa na terenie powiatu.

W programie zdefiniowano i szczegółowo omówiono system obszarów chronionych, które objęte są ochroną prawną. Są to rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne oraz pomniki przyrody. Celem nadrzędnym polityki ekologicznej powiatu sokołowskiego jest ochrona walorów przyrodniczych i poprawa standardów środowiska.

W programie przyjęto priorytety ekologiczne:

- poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych,
- ochrona powietrza atmosferycznego i powierzchni ziemi przed zanieczyszczeniami,
- rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej ochrony środowiska,
- podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa,
- ochrona zasobów przyrody i różnorodności biologicznej.

W programie zamieszczono wytyczne dla gmin, dotyczące zasad opracowania gminnych programów ochrony środowiska. Zamieszczono także rozdział określający zasady monitorowania programu wraz ze wskaźnikami jakie posłużą do określania wyników realizacji programu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje programu opieki nad zabytkami na lata 2023 - 2026 z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

Program opieki nad zabytkami miasta Sokołów Podlaski zgodny jest z dokumentami:

- **Strategia rozwoju miasta Sokołów Podlaski do 2017 r.**

Strategia rozwoju miasta to koncepcja systemowego działania, która polega na formułowaniu długookresowych celów, określaniu zasobów i środków niezbędnych do realizacji tych celów oraz sposobów postępowania zapewniających optymalne ich rozmieszczenie i wykorzystanie.

Strategia ta, jest podstawą do aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz opracowania programów operacyjnych, przedsięwzięć rozwojowych i planów inwestycyjnych. Przedmiotem opracowania jest między innymi ogólna charakterystyka miasta, perspektywy rozwojowe miasta, misja miasta oraz wizja jego rozwoju, cele strategiczne oraz propozycje programów operacyjnych i kluczowych przedsięwzięć do realizacji.

W strategii, w oparciu o wnioski z przeprowadzonych seminarium sformułowano obecne i przyszłościowe uwarunkowania rozwoju miasta, które skupiać się będą w następujących obszarach:

- jakość życia mieszkańców,
- turystyka i rekreacja,
- działania proekologiczne,
- infrastruktura techniczna,
- społeczeństwo obywatelskie,
- edukacja,
- przedsiębiorczość.

W ramach tych obszarów określono cele strategiczne, dla których wyznaczono cele średniookresowe, do osiągnięcia w perspektywie 2017 r.

Podstawowym wyznacznikiem przyszłego wizerunku miasta Sokołów Podlaski będzie umiejętność kształtowania społeczeństwa obywatelskiego w mieście. Ważnym kryterium rozwoju miasta będzie umiejętność ułożenia sobie stałych wzajemnych kontaktów z mieszkańcami i umiejętność rozmowy z nimi.

W oparciu między innymi o wyniki przeprowadzonej analizy SWOT, zdefiniowano misję miasta Sokołów Podlaski- Sokołów Podlaski w 2017 roku: to nowoczesne centrum gospodarcze, oświatowe i kulturalne regionu, wykorzystujące atrakcyjne położenie geograficzne, dbające o środowisko i tradycje Podlasia, którego rozwój oparty jest na przedsiębiorczości, szczególnie przetwórstwie rolno- spożywczym i turystyce.

W strategii poświęcono uwagę elementom dziedzictwa kulturowego miasta, a w tym badaniom archeologicznym na terenie miasta, jego historii, zabytkom, miejscom pamięci narodowej oraz 3 strefom ochrony konserwatorskiej. Opisano obszar miasta w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu, w tym znajdujących się na terenie miasta pomnikom przyrody, terenom chronionym.

Na terenie Sokołowa Podlaskiego znajdują się ośrodki zajmujące się popularyzacją kultury: Sokołowski Ośrodek Kultury, Sokołowskie Towarzystwo Społeczno- Kulturalne, Biblioteka Miejska im. K. I. Gałczyńskiego. Dziedzictwo kultury miasta, bogata historia, dobre położenie oraz nieskażone środowisko naturalne i wyjątkowe jego walory stwarzają pomyślne warunki do rozwoju turystyki oraz wszelkich form wypoczynku i rekreacji. Stanowią one o tożsamości miasta Sokołów Podlaski.

- **Gminny Program Rewitalizacji Miasta Sokołów Podlaski na lata 2016 – 2026.**

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Sokołów Podlaski na lata 2016 – 2026 przyjęty został Uchwałą Nr XXII/122/2017 Rady Miejskiej w Sokołowie Podlaskim z dnia 3 lutego 2017 roku w sprawie zmiany uchwały Nr XXI/110/2016 Rady Miejskiej w Sokołowie Podlaskim z dnia 22 grudnia 2016r. w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Sokołów Podlaski.

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Sokołów Podlaski wyznacza 4 strefy rewitalizacji i wskazuje obszary, na których niezbędne jest przywrócenie ich funkcji społecznych,

gospodarczych, komunikacyjnych i innych, a przez to osiągnięcie wyższego poziomu życia mieszkańców, szczególnie na tych obszarach, które wymagają szczególnego wsparcia.

Program zakłada główne cele tj. jak:

- Poprawa jakości życia mieszkańców Miasta poprzez działania na rzecz estetyzacji Miasta
- Sanacja zdegradowanych nieruchomości
- Poprawa stanu bezpieczeństwa ludzi i mienia”
- Zwiększenie oferty kulturalnej Miasta.

Wszystkie powyżej cele znajdują swoje odzwierciedlenie w Programie Rewitalizacji: dzięki działaniom rewitalizacyjnym w sferze społecznej i infrastrukturalnej - poprawie ulegnie poziom bezpieczeństwa w Mieście oraz wzbogaceniu ulegnie program realizowany przez instytucje kultury, dzięki działaniom rewitalizacji tkanki mieszkaniowej, budynków użyteczności publicznej, miejsc rekreacji i zabytkowych obiektów – poprawie ulegnie estetyka przestrzeni publicznej.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sokołów Podlaski**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sokołów Podlaski, przyjęte przez Radę Miejską w Sokołowie Podlaskim uchwałą Nr XXX/202/2022 z dnia 27 czerwca 2022 r. Studium poświęcone jest: kierunkom i polityce zagospodarowania przestrzennego miasta, środowisku kulturowemu oraz środowisku przyrodniczemu. Jest to opracowanie, które pełni rolę koordynacyjną, określającą politykę miasta w zakresie gospodarki przestrzennej. Przedmiotem studium jest:

- „rozpoznać i zarejestrować wszystkie, występujące na obszarze gminy, a często i poza nią, uwarunkowania rozwoju zagospodarowania przestrzennego,
- określić, zależne od uwarunkowań, a także zgodne z celami gospodarki przestrzennej, kierunki rozwoju zagospodarowania obszaru gminy,
- określić politykę gminy w zakresie realizacji założonych kierunków rozwoju zagospodarowania przestrzennego”.

W studium zostały wyznaczone cele i kierunki rozwoju zagospodarowania przestrzennego Sokołowa Podlaskiego.

Główne cele polityki przestrzennej miasta:

- a/ dalsza krystalizacja głównej przestrzeni publicznej w rejonie historycznego centrum miasta oraz wzdłuż ul. Wolności - Węgrowskiej na odcinku od Starego Miasta do Strefy Ekonomicznej,
- b/ dalszą krystalizacją centrum administracyjnego,
- c/ kontynuacja rozwoju strefy ekonomicznej w zachodniej części miasta,

- d/ priorytet dla rozwoju budownictwa mieszkaniowego do granic strefy zabudowy zwartej o wykształconej strukturze funkcjonalno – przestrzennej,
- e/ ochrona elementów istniejącego zagospodarowania o wysokich walorach przyrodniczych, historycznych i krajobrazowych,
- f/ poprawa warunków dostępności do usług podstawowych,
- g/ poprawa odporności zagospodarowania na zmiany klimatyczne.

Kierunkiem rozwoju przestrzennego Miasta jest modernizacja układu drogowo – ulicznego obejmująca m. in.:

- a/ wytworzenie miejskiej obwodnicy drogowej odciążającej centrum miejskie od ruchu tranzytowego,
- b/ powiązania miejskiego układu komunikacyjnego z planowaną obwodnicą pozamiejską w ciągu dróg DK62 i DK63,
- c/ wytworzenie centrum wymiany ruchu w rejonie stacji kolejowej – wraz z przywróceniem ruchu na istniejącej linii kolejowej i jej dalszej rozbudowie.

Wszystkim z wymienionych elementów struktury funkcjonalno – przestrzennej przypisane są określone polityki zagospodarowania przestrzennego, w tym także standardy zabudowy i zagospodarowania terenów.

W obszarze ochrony zabytków jako obszary ograniczeń zabudowy ze względów kulturowych przyjęto strefy ochrony konserwatorskiej (Strefy A, B i K) oraz tereny obiektów chronionych prawnie, w tym: Zespół Pałacowo – Parkowy w Przeździecku, Zespół Cukrowni „Elżbietów”, cmentarz przy ulicy Fryderyka Chopina i inne.

Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie miasta Sokołów Podlaski:

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru Placu Ks. Brzóska, Szewskiego Rynku, Małego Rynku z otaczającą zabudową**, przyjęty został uchwałą nr XL/240/2002 przez Radę Miejską w Sokołowie Podlaskim dnia 18 kwietnia 2002 r.

Plan określa granice i zasady zagospodarowania terenów i obiektów podlegających ochronie, w tym zakres ochrony konserwatorskiej. Plan zawiera ustalenia dotyczące szczególnych warunków zagospodarowania terenów, w tym zakaz zabudowy, wynikający z potrzeb ochrony wartości środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Plan przyjmuje, że obszar w granicach planu leży w strefie ochrony konserwatorskiej. Obiektem zainteresowania konserwatorskiego znajdującym się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jest dawna bożnica przy ul. Długiej 29. Obiektem o wartości historycznej jest pomnik poświęcony Powstańcom

1863 r. usytuowany przy Pl. Ks. Brzóski. Plan ustala ujednoczone zasady i warunki kształtowania formy architektonicznej elewacji frontowych oraz dachów budynków.

W planie ustalono zasadę podziału powierzchni dla:

- pl. Ks. Brzóski na trzy części:
 - przejazd pomiędzy ulicami Wilczyńskiego i Długą;
 - zieleń skweru z objętymi ochroną pomnikiem Powstańców z 1863 r. oraz studnią;
 - piesza powierzchnia placu, wyłączona z ruchu samochodowego.
- Szewskiego Rynku na dwie części:
 - parking publiczny;
 - piesza powierzchnia rynku wyłączona z ruchu samochodowego.
- Małego Rynku na dwie części:
 - parking publiczny;
 - piesza powierzchnia rynku, z ograniczonym dostępem dla samochodów dostawczych.

Dla obiektów zabytkowych, przy wszelkich pracach remontowych i modernizacyjnych, wymagana jest zgoda Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dla terenu Szewskiego Rynku ustalono następujące zasady zagospodarowania:

- nawierzchnia części parkingowej brukowana z kostki kamiennej wyróżniającej miejsca postoju samochodów, kostką o odmiennej wielkości i kolorze;
- nawierzchnia części przeznaczony dla ruchu pieszego z płyt kamiennych lub betonowych, specjalnie formowanych;
- przedproża wzdłuż pierzei południowej obłożone wykładziną kamienną dostosowaną materiałowo i formą do sąsiednich nawierzchni.

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszarów strategicznych 3, 4, 5, 6 w rejonie ulic: Piłsudskiego, Powstańców Wielkopolskich, Orzeszkowej, Bartoszewej, Polnej, Ogrodowej, Siedleckiej**, przyjęty został uchwałą nr XI/67/2003 przez Radę Miejską w Sokołowie Podlaskim dnia 22 października 2003 r. Plan zawiera ustalenia dotyczące między innymi szczególnych warunków zagospodarowania terenów, w tym zakaz zabudowy, wynikający z potrzeb ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru pomiędzy ul. Piłsudskiego, Grunwaldzką, Wojska Polskiego i ks. Bosco zwanego „Planem osiedla Piłsudskiego”**, przyjęty został uchwałą nr XIV/93/2012 przez Radę Miejską w Sokołowie Podlaskim dnia 27 czerwca 2012 r. W planie nie ma ustaleń w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków, dóbr kultury współczesnej ze względu na brak zabytków i dóbr kultury współczesnej na terenie objętym planem.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

5.2.1. Charakterystyka miasta

Sokołów Podlaski jest około dwudziestotysięcznym miastem, będącym gminą miejską oraz siedzibą Starostwa Powiatowego. Położone jest we wschodniej części województwa mazowieckiego, w obrębie Wysoczyzny Siedleckiej, na wschodnim skraju Równiny Sokołowskiej, w południowo- zachodniej części powiatu sokołowskiego. Miasto zajmuje obszar 1750 hektarów, z czego 25% (437,5 ha) stanowi teren zabudowany.

Początki osadnictwa na tych terenach sięgają VI w. n. e. Osada, a następnie Miasto Sokołów Podlaski położona była na terenie Podlasia stanowiącego krainę przejściową między Polską a Litwą. Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z epoki kamienia. W zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie znajdują się zabytki krzemienne z Przeździatki związane ze schyłkowo-paleolitycznymi łowcami reniferów, którzy wędrowali za stadami (ok. 10 – 8 tys. lat p.n.e.), kiedy tereny te obejmowała tundra arktyczna.

Kolejnym okresem reprezentowanym w znaleziskach z terenu miasta jest neolit (ok. 5-2 tys. lat p. n. e.), kiedy osiedlają się na naszych ziemiach grupy ludności żyjące z uprawy ziemi i hodowli zwierząt. Krzemienny grocik trzoneczkowaty, kilka fragmentów ceramiki i zabytków krzemiennych z Sokołowa Podlaskiego są skromnym śladem osadnictwa neolitycznego. Jak dotąd nie odkryto na obszarze Sokołowa pozostałości osadnictwa z wczesnej epoki brązu – licznie reprezentowanej na Mazowszu i Podlasiu kultury trzcinieckiej (ok. 1700-700 p. n. e.) oraz kultury łużyckiej z wczesnej epoki żelaza.

Ważne znaleziska pochodzą z przełomu okresu halsztackiego i lateńskiego (ok. VI-III/II w. pne),. W Przeździatce na uroczysku Streczki znajdowało się cmentarzysko ciałopalne pozostałe po ludności kultury pomorskiej. Charakterystyczne dla tej kultury na wschód od Wisły są cmentarzyska ciałopalne zawierające pochówki popielnicowe, w których spalone szczątki zmarłych deponowano w naczyniach glinianych ustawianych często na niewielkim bruku z polnych kamieni i przykrywanych dużymi odwróconymi naczyniami zwanymi kloszami. Pochówki zawierały również niewielkie naczynka gliniane - przystawki z darami dla zmarłych.

Otto Warpechowski – miejscowy badacz i odkrywca wielu stanowisk archeologicznych w regionie – pozyskał materiały z kilkunastu grobów podkloszowych, część z nich wraz z korespondencją dotyczącą znalezisk i szkicami obiektów zachowała się w archiwum PMA w Warszawie

Osadnictwo ludności kultury pomorskiej zostało wchłonięte przez przybyłe na nasze ziemie grupy ludności kultury przeworskiej, intensywnie zasiedlające od II w. p. n. e. do ok. końca IV w. n. e. niedalekie dorzecza Liwca i Bugu. Od około połowy II w. n. e. stopniowo zasiedlają dorzecze Bugu kolejne plemiona kultury wielbarskiej, przenikające również w międzyrzecze Wisły i Bugu. Bogate osadnictwo z okresu wpływów rzymskich załamuje się w wyniku najazdów koczowniczych Hunów, którego skutkiem były wielkie migracje na południe

oraz załamanie lub znaczne rozrzedzenie osadnictwa. Od ok. połowy VI w. n. e. stopniowo nasze ziemie zasiedlają od wchodu grupy ludności słowiańskiej rozpoczynając osadnictwo wczesnośredniowieczne.

Okres wczesnego średniowiecza reprezentowany jest w granicach miasta przez pięć stanowisk. Nieznana jest lokalizacja cmentarzyska, osady i śladów osadniczych, z których zabytki w okresie międzywojennym trafiły do Muzeum Przemysłu i Rolnictwa (poprzednika PMA) w Warszawie. Skromny materiał wczesnośredniowieczny pochodzi z wspomnianego wyżej uroczyska Streczki w Przeździatce. W trakcie badań powierzchniowych w 2000 r. odkryto na stanowisku wielokulturowym Sokołów Podlaski st. 2, AZP 53-78/5 również materiał osadniczy datowany na wczesne średniowiecze.

Późne średniowiecze to okres powstania miasta lokowanego na prawie niemieckim w 1424 r., w miejscu prawdopodobnie osady targowej. Należało do Wielkiego księstwa Litewskiego, powstało w miejscu wzajemnego przenikania osadnictwa mazowieckiego, ruskiego, litewskiego. Pierwszym prywatnym właścicielem miasta był sekretarz i doradca księcia Witolda Mikołaj Sepieński. Znaleźiska archeologiczne z tego okresu to kilka stanowisk odkrytych w trakcie badań powierzchniowych 2000 r.

Na okres późnego średniowiecza – nowożytność należy datować funkcjonowanie najstarszych części miasta: lackiego z kościołem ufundowanym w 1416 r. przez Mikołaja Sepieńskiego i ruskiego z cerkwią i cmentarzem zlokalizowanym w 1963 r., częściowo przebadanym w 2007 r. W trakcie badań archeologicznych cmentarza przycerkiewnego odkryto pozostałości obiektów sepulkralnych oraz relikty fundamentów z widocznymi dwiema fazami powstania. Zbiór monet pozyskany w trakcie badań cmentarza mieści się w ramach chronologicznych XV-XX w., materiał ruchomy pochodzi z okresu późnośredniowiecznego i nowożytnego, z wyjątkiem jednego obiektu z wczesnego średniowiecza.

W XIX w. odkryto na terenie miasta skarb srebrnych monet z drugiej połowy XVII w., ukryty po 1684 r., znany z notatki zachowanej w archiwum petersburskim. Interesującym znaleziskiem są odkryte w trakcie budowy kanalizacji na ulicy Wolności fragmenty drewnianej instalacji wodociągowej wykonanej z pni drzew z wydrążonymi otworami, łączonych żelaznymi kołnierzami. Instalacja uzyskała datowanie XVII-XVIII w.

Na przełomie X i XI w. ziemie Sokołowa należały do księstwa polskiego. W okresie od 1031 r. do 1323 r. ziemie górnego i środkowego Bugu przeszły w ręce książąt kijowskich, a następnie wołyńsko- halickich. Od 1323 r. rozpoczął się, trwający ponad 200 lat, okres władania Podlasiem przez Wielkie Księstwo Litewskie. Unia Polski z Litwą w 1385 r., zawarta w Krewie, przyczyniła się do ożywienia stosunków politycznych i gospodarczych oraz rozwoju miast na Podlasiu. Ukoronowaniem procesów kolonizacyjnych ziem Podlasia przez szlachtę mazowiecką były lokacje miast.

Lokacja miasta nastąpiła w dniu 30 marca 1424 r z rąk Wielkiego Księcia Litewskiego Witolda. Miasto rozwijało się jako ośrodek wymiany handlowej i zaplecze traktu komunikacyjnego zwanego „Wielkim Gościńcem Litewskim” łączącym Wilno z Warszawą, Poznaniem i Wrocławiem. W mieście trakt ten przecinał się z innym – łączącym Wołyń z Gdańskiem.

W 1508 r. nowym właścicielem miasta został Stanisław Kiszka. Sokołów pozostawał w rękach rodziny Kiszków do 1592 r. Następnie przeszedł on w ręce Radziwiłłów. Był to okres świetności w dziejach miasta, który przerwany został przez najazd szwedzki, przez co miasto zostało znacznie zniszczone. Ostatnim właścicielem Sokołowa z rodu Radziwiłłów był książę Bogusław Radziwiłł. W 1668 r. właścicielem miasta stał się Jan Krasiński, a na pocz. XVIII w. - Ignacy Ogiński, marszałek Wielkiego Księstwa Litewskiego. Pod panowaniem rodu Ogińskich w Sokołowie rozwijało się rzemiosło. Michał Kleofas Ogiński sprowadził na teren Sokołowa rzemieślników francuskich, którzy rozpoczęli produkcję manufaktury tkackiej.

W 1795 r., w wyniku podziału ziem Polski po III rozbiorze, dobra ziemskie Sokołów wraz z miastem znalazły się na peryferiach państwa austriackiego. W 1808 r. dobra Sokołów nabył od Michała Kleofasa Ogińskiego - Karol Kobyliński, dziedzic okolicznych wsi. W 1809 r. dobra Sokołów weszły w skład powiatu węgrowskiego, który był departamentem siedleckiego Księstwa Warszawskiego.

W 1820 r. w mieście był jeden rynek główny z obszernym, murowanym ratuszem. Rynek ujęty był dwiema ulicami: Siedlecką i Rogowską. Powstały także dwa rynki handlowe (bydlęcy i koński), w tym jeden na dawnym rynku ruskim. Drugi powstał w związku z pojawieniem się nowego, silnego ośrodka narodowościowego - żydowskiego. Place, złączone ze sobą, położone były przy ul. Kościelnej. Rynek oraz place targowe stanowiły centrum układu miejskiego. W tym samym roku wybudowany został, w miejscu dawnego drewnianego kościoła św. Rocha, nowy, murowany kościół konkatedralny pw. NMP.

Szybki rozwój miasta nastąpił w 2 poł. XIX w. Wiązał się m.in. z budową cukrowni „Elżbietów” oraz z budową linii kolejowej relacji Siedlce - Małkinia. W 1843 r. ziemie zostały sprzedane Elżbiecie z Lorentzów Hirschman. W 1845 r. właścicielka, wraz ze spółką akcjonariuszy, wybudowała w Przeździecku cukrownię „Elżbietów”. Miasto rozwijało się także jako ośrodek na przecięciu szlaków handlowych łączących Królestwo z Cesarstwem Rosyjskim - a w skali regionalnej z guberniami: płocką, augustowską i siedlecką.

Sokołów Podlaski ulegał wielokrotnym zniszczeniom, w tym także w czasie I oraz II wojny światowej. Okres ożywienia gospodarczego i korzystnych warunków dla rozwoju miasta sprawił, że Sokołów pomimo klęsk żywiołowych oraz zniszczeń spowodowanych przemarszami wojsk podczas powstań narodowych, pozostał prężnym ośrodkiem miejskim. Utrzymaniu pozycji miasta sprzyjało korzystne położenie na szlakach handlowych: przy głównym trakcie wiodącym z Królestwa do Cesarstwa Rosyjskiego oraz szlaku prowadzącym do guberni płockiej przez Węgrów, guberni augustowskiej przez Sterdyń, a także guberni siedleckiej przez Wojewódki Górne. Duże znaczenie dla miasta jako ośrodka rolniczo- przemysłowego miała cukrownia.

Historia Sokołowa Podlaskiego znajduje swoje odzwierciedlenie w jego układzie urbanistycznym. Jest to, charakterystyczny dla miast średniowiecznych, układ prostokątny z centralnym rynkiem (obecny pl. Ks. Brzóska). Historyczny przebieg mają także obecne ulice: Długa, Wilczyńskiego, Kilińskiego, Lipowa, Kuśnierska, Piękna, Przeskok, Mała, Przechodnia, Krótka, Niecała i Magistracka. Obszar ten stanowi obecnie dzielnicę staromiejską. Wraz z innymi zespołami i obiektami zabytkowymi, zwarty historyczny układ urbanistyczny miasta wymaga zachowania.

O utrzymaniu starego terenu zabudowy Sokołowa do końca XIX w. świadczy położenie nowego cmentarza grzebalnego. Pierwotny cmentarz grzebalny usytuowany był wokół kościoła. W bezpośrednim jego sąsiedztwie powstał następnie drugi cmentarz, który był użytkowany do około 1880 r. Po 1846 r. funkcjonował jeszcze jeden cmentarz, lecz został on zniszczony. Nowy cmentarz został założony pomiędzy ulicami Wolności i Lipową z dojściem od ul. Chopina. Cmentarz ten, został powiększany w latach 1905 i 1940. W Sokołowie istniał także cmentarz prawosławny, położony przy ul. Bartoszewej, powiększony w 1943 r., a po wojnie przejęty przez parafię rzymskokatolicką. Ludność wyznania mojżeszowego posiadała osobny cmentarz, położony w okolicach ulic Magistrackiej, Sadowej, Ogrodowej, Bulwar, który założony został w około 2 poł. XVIII w. Cmentarz ten został zniszczony w czasie wojny. Na tym miejscu jest obecnie skwer miejski. W tym okresie Żydzi sokołowscy uzyskali od księcia Bogusława Radziwiłła przywileje, które pozwoliły im na osiedlenie się w mieście.

5.2.2. Dziedzictwo kulturowe i dobra kultury współczesnej

Na terenie miasta znajduje się 6 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. 97 obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków oraz 19 zaewidencjonowanych stanowisk archeologicznych.

Szczególnie wyróżniające się w krajobrazie kulturowym miasta są 3 zabytkowe zespoły wpisane do rejestru:

- 1/ park w Zespole Parkowo – Pałacowym „Przeździatka”,
- 2/ Zespół Cukrowni „Elżbietów”,
- 3/ cmentarz przy ul. F. Chopina.

Ponadto na uwagę zasługują też inne zabytki i dzieła architektury.

Cennym zabytkiem na terenie miasta jest drewniana kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena, przy ulicy Siedleckiej, usytuowana tuż przy moście na rzece Cetyni. Została zbudowana przez mieszkańców tej ulicy w roku 1806.

Na niewielkim wzniesieniu przy ulicy Kościelnej w roku 1806 został wybudowany pierwszy murowany kościół w stylu barokowym pod wezwaniem św. Michała. Świątynia ta 26 lipca 1944 roku została zniszczona w wyniku bombardowania przez samoloty rosyjskie.

Na tym miejscu w latach 1948-53, został wzniesiony na planie krzyża, wg projektu Aleksandra Boni, duży murowany kościół pod wezwaniem Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny. Ma on cechy neogotyckie z prezbiterium zakończonym półkoliście, po jego wschodniej stronie znajduje się kaplica Chrystusa Miłosiernego, zwieńczony ostrym stropodachem.

Parafia rzymsko-katolicka powstała w Sokołowie Podlaskim w 1414 roku, do diecezji drohiczyńskiej należy od roku 1992, kościół od tego czasu spełnia funkcję konkatedry.

W narożu parkanu znajduje się dwukondygnacyjna klasycystyczna dzwonnica z pierwszej połowy XIX wieku. Drewniany kościół św. Rocha został przeniesiony z ulicy Kosowskiej do

Przeździatki w roku 1981, następnie rozbudowany i odrestaurowany. Świątynia jest jednonawowa o konstrukcji zrębowej, zbudowana w 1902 roku na planie prostokąta. W roku 1993 w Przeździatce utworzono parafię pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego. W parafii tej, w ostatnim 20 - leciu powstał duży, murowany i nowoczesny kościół przy ulicy Oleksiaka Wichury. Przy skwerze im. Adama Mickiewicza znajduje się kościół Salezjanów pod wezwaniem św. Jana Bosko, który został zbudowany w latach 1935-36 wg projektu Bruno Zborowskiego. Jest to świątynia trzynawowa, podzielona kolumnami, prezbiterium półkoliste, po jego obydwu stronach są kaplice: św. Józefa i św. Marii Dominiki Mazzarello. Ołtarz w nawie głównej projektował Jan Kajzer, natomiast wszystkie mozaiki ks. Wincenty Kilan. W kościele parafialnym od roku 1978, na wyróżnienie zasługuje ołtarz główny z obrazem św. Jana Bosko, kaplica Matki Bożej Wspomożenia Wiernych z roku 1952. ołtarz Najświętszego Serca Pana Jezusa z 1974 roku oraz witraże wykonane wg projektu ks. Tadeusza Furdyny z 1996 roku.

U zbiegu ulic: Lipowej, Oleksiaka Wichury i Parkowej, Hirszmanowie - właściciele cukrowni, majątku Przeździatka i okolicznych dóbr, w roku 1857 wybudowali murowany pałac wg projektu architekta Henryka Marconiego. Posiada on korpus parterowy z piętrowymi skrzydłami bocznymi. Do roku 1940 był siedzibą kolejnych właścicieli majątku Przeździatka. Pałac otacza kilkuhektarowy park urządony w końcu ubiegłego wieku wg projektu Waleriana Kroneberga.

W centrum miasta na dawnym rynku, w 1925 roku został wzniesiony kamienny pomnik w kształcie obeliska. W tym miejscu 23 maja 1865 roku zostali powieszoni przez władze carskie ks. generał Stanisław Brzóska i jego adiutant Franciszek Wilczyński.

Przy ulicy Magistrackiej w budynku Nr 4. mieścił się żydowski dom modlitwy (ok. 100 m od rynku). Idąc ulicą Piękną spotykamy na posesji Kucharczyka Włodzimierza płytę upamiętniającą męczeńską śmierć Żydów z getta sokołowskiego. U zbiegu ulic: Repkowskiej, Siedleckiej i Długiej została umieszczona płyta pamiątkowa poświęcona pamięci 10 Polaków rozstrzelanych przez hitlerowców, 27 października 1943 roku. W pobliżu tego miejsca stała cerkiew z początku XIX w. przeniesiona (na początku XX w.) na cmentarz przy ulicy Bartoszewej, następnie rozebrana w roku 1956. Na tym cmentarzu jest okazały granitowy pomnik 24 polskich żołnierzy poległych w roku 1920.

W budynku przy ulicy Długiej Nr 29. do II wojny światowej mieściła się bożnica żydowska. Przy tej ulicy stoi drewniany dom (Nr 55), z połowy ubiegłego wieku. Wewnątrz na grubej belce wyryto pięknym kaligraficznym pismem napis: "Boże błogosław budującemu ten dom Barbarze z Bałkowców", obok inne znaki i symbole. W pobliżu, przy ulicy Repkowskiej Nr 30 jest usytuowany podobny dom, który pamięta czasy Napoleona.

Nad Cetynią, koło stawu "Mazura" wzniesiono pomnik poświęcony pamięci 10 zakładników rozstrzelanych w dniu 27 marca 1944 roku, za próbę odbicia z więzienia aresztowanych żołnierzy podziemia.

Na cmentarzu, przy ulicy Szopena znajduje się skromny pomnik nieznanego żołnierza. Przy ulicy Wolności (dawna Piłsudskiego) pod ścianą tzw. "Syndykatu" w dniu 17 listopada 1943 roku rozstrzelano 10 osób, za zabicie oficera niemieckiego. W tym miejscu została umieszczona tablica pamiątkowa. Ostatnim oznakowanym i ważnym miejscem pamięci narodowej jest

budynek przy ulicy Kilińskiego, w którym po II wojnie światowej zamordowano kilkadziesiąt osób. W latach 1944-48 mieścił się tu Urząd Bezpieczeństwa.

Dobra kultury współczesnej

W Sokołowie Podlaskim działa największy w regionie Ośrodek Kultury. To właśnie tu przed laty zrodziła się idea reaktywowania szlaku Wielkiego Gościńca Litewskiego. To tu powstało pierwsze Muzeum WGL, które wprowadza turystów w historię i funkcjonowanie tego dawnego traktu handlowo-pocztowego. W budynku mieści się również informacja turystyczno-kulturalna oraz jedyna na szlaku restauracja podlaska Chabry&Maki serwująca dania dawnej kuchni wschodniego Mazowsza, Podlasia i Wileńszczyzny tj. regionów, na których leży ten dawny szlak

Ponadto sokołowskie dobra kultury współczesnej to:

1. Obiekty kultury:

- Sokołowski Ośrodek Kultury wraz z Muzeum Wielkiego Gościńca Litewskiego „Stacja Sokołów” przy ul Wolności 27,

- Hufiec ZHP im. Janusza Korczaka przy ul Tadeusza Kościuszki 11,

Obiekty sportu i rekreacji:

- OSiR – pływalnia i in. przy ul Bulwar 1,

- OSiR - stadion przy ul Lipowej 50,

- OSiR – stadion przy ul Okrężnej,

- OSiR – boisko przy ul K. I. Gałczyńskiego ,

2. Tereny zieleni:

- Park im Adama Mickiewicza przy ul Wolności, Przypałacowy Park wchodzący w skład Zespołu Parkowo- Pałacowego przy ul. Lipowej,

- skwery im. PCK, Franciszka Ząbeckiego, Najświętszej Maryi Panny, ks. Stanisława Pielasy, Unitów Podlaskich,

- bulwary wzdłuż Cetyni,

- Rodzinne Ogródki Działkowe przy ul Działkowej, Przemysłowej, Oleksiaka „Wichury” i Ząbkowskiej.

5.3. Układ urbanistyczny miasta

Układ urbanistyczny miasta Sokołów Podlaski pozostaje w tradycji średniowiecznego miasta regularnego. W strukturze urbanistycznej miasta najcenniejszy jest układ przestrzenny, ostatecznie ukształtowany w 2 połowie XIX w., wokół dawnego rynku (obecnie pl. Ks. Brzóska). Jest to układ z rynkiem umieszczonym w centrum, który ujęty jest po bokach dwoma głównymi ciągami komunikacyjnymi z szachownicowym układem bloków i prostokątnie przecinającą się siecią ulic, które zostały zniekształcone w trakcie późniejszej przebudowy. Lokacja miasta Sokołowa objęła dawny ośrodek lacki i ruski, włączając je w rozplanowanie regularne.

W celu określenia zasad ochrony walorów dziedzictwa kulturowego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sokołów Podlaski, przyjęte przez Radę Miejską w Sokołowie Podlaskim uchwałą Nr XXX/202/2022 z dnia 27 czerwca 2022 r. wyznaczyło 3 strefy ochrony konserwatorskiej, których granice określone są na mapie p.t. „Kierunki rozwoju przestrzennego”. Strefy te, to:

- a/ strefa A – pełnej ochrony konserwatorskiej,
- b/ strefa B – ochrony zachowanych elementów zabytkowych,
- c/ strefa K – ochrony krajobrazu kulturowego.

Na obszarze miasta Sokołów Podlaski nie znajdują się stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Strefa „OW” – ochrony stanowisk archeologicznych, dotyczy obiektów, które nie zostały wpisane do rejestru zabytków.

Dawny rynek (ob. plac Ks. Brzóska) należy do regularnego układu lokacyjnego, który ujęty jest dwiema ulicami biegnącymi wzdłuż całego układu. Jest to ul. Długa, która stanowi oś całego założenia i obecnymi ulicami Wilczyńskiego i Kilińskiego, stanowiącymi ciąg równoległy. Z okresu lokacji pochodzą ul. Graniczna, która zamyka miasto od strony południowo- wschodniej, ulica Lipowa, pełniąca tę samą funkcję od strony północno- zachodniej, ul. Kuśnierska i Piękna, biegnące na tyłach bloków przyrynkowych oraz ulice Przeskok, Mała, Przechodnia, Krótka, Niecała, Magistracka. Place targowe osad przedlokacyjnych zostały wpisane w układ lokacyjny. Rozbudowa części starego miasta, od strony południowo- zachodniej, wiązała się z działalnością budowlaną ludności żydowskiej. Zabudowa żydowska skupiała się przy ulicach Szerokiej, Winnice, pomiędzy ul. Siedlecką i Rogowską, z uzyskanym placem pod cmentarz przy ul. Bulwar. Do lat 40- tych XIX w. układ przestrzenny Sokołowa pozostał bez zmian. W kolejnych latach, w ramach tego układu następowała intensyfikacja zabudowy poprzez podział działek. Uliczki przyrynkowe, które pełniły pierwotnie funkcje gospodarcze, stawały się frontowymi dla nowej zabudowy.

Najistotniejsze były jednak względy gospodarcze. W wyniku wojen, klęsk żywiołowych i epidemii następowały częste recesje w rozwoju miasta i wzroście ludności. Dopiero w 1890 r. miasto osiągnęło ponownie stan zabudowy na poziomie połowy XVII w. Duży wpływ na rozwój gospodarczy miasta oraz na kierunki rozwoju układu przestrzennego miasta, miało wybudowanie cukrowni w Elżbietowie w 1845 r., wybudowanie linii kolejowej Siedlce- Małkinia w 1887 r., wybudowanie dworu oraz folwarku w Przeździatce.

W 1 poł. XIX w. wzrost liczby ludności, doprowadził do dużego zagęszczenia, w obrębie dawnego rozbudowanego układu lokacyjnego. Od 2 poł. XIX w. widoczny był proces rozrastania się miasta. Znaczne zmiany miały miejsce wzdłuż ul. Węgrowskiej, prowadzącej do cukrowni i ul. Lipowej, prowadzącej do dworu i folwarku Przeździatka. Obiema drogami można było dojechać do stacji kolejowej. Zabudowa miejska zaczęła rozciągać się również wzdłuż wszystkich dróg dojazdowych do miasta.

Wykształcone w 2 poł. XIX w. kierunki rozwoju układu przestrzennego miasta, utrzymały się aż do czasów współczesnych. Miasto składa się ze zwartego centrum handlowo- usługowego i administracyjnego, które stanowi dzielnica staromiejska. Miasto składa się także z dzielnic mieszkaniowych, z przewagą zabudowy zagrodowej na obrzeżach. Charakterystyczna jest różnica w rozplanowaniu poszczególnych części miasta. W

przeciwieństwie do jednorodnego i konsekwentnie rozwiniętego układu staromiejskiego, powstałego w oparciu o regularny plan lokacyjny, układ pozostałych części miasta jest mało zwarty z wyraźną tendencją do rozciągania zabudowy wzdłuż ulic dochodzących do układu staromiejskiego.

Obecnie występuje wyraźna tendencja do przeniesienia centrum do dzielnicy zachodniej. W rezultacie zlokalizowano tu większość funkcji administracyjnych oraz obsługę dzielnic mieszkaniowych w zakresie handlu i usług.

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Sokołów Podlaski wyznacza 4 strefy rewitalizacji i wskazuje obszary, na których niezbędne jest przywrócenie ich funkcji społecznych, gospodarczych, komunikacyjnych i innych, a przez to osiągnięcie wyższego poziomu życia mieszkańców, szczególnie na tych obszarach, które wymagają szczególnego wsparcia. Proces rewitalizacji będzie realizowany przy współfinansowaniu z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej (Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego).

Rewitalizacja to kompleksowy program, odnoszący się do wybranych przez samorząd terytorialny obszarów w dawnych, często zabytkowych, lecz podupadłych dzielnicach mieszkaniowych, przemysłowych, powojennych w miastach. W obszarze gospodarczym, przedstawiciele lokalnej społeczności za priorytetowe działania wskazali: marketing zabytków kultury oraz innych atrakcji turystycznych nakierowany na rozwój ruchu turystycznego. Natomiast w obszarze w obszarze przestrzenno - środowiskowym (infrastruktura): remonty nieruchomości i modernizacja infrastruktury umożliwiające rozwój działalności społecznej, kulturalnej i zdrowotnej, prace konserwatorskie, odnowienie fasad i dachów budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym znajdujących się w rejestrze zabytków, które podnoszą atrakcyjność turystyczną miasta. Jednym z projektów rewitalizacji Sokołowa Podlaskiego jest rewitalizacja urbanistyczna. Jej celowość uznano ze względu na zły stan techniczny i wiek budynków (wybudowane w XIX w. i na pocz. XX w.), w większości znajdujące się w centrum miasta. Rewitalizacja będzie polegać między innymi na: wsparciu kompleksowych działań technicznych, takich jak remonty, modernizacja infrastruktury podstawowej oraz rewaloryzacja zabudowy, zwiększenie funkcjonalności i estetyki przestrzeni publicznych, w tym renowację i kompleksową renowację elewacji z dbałością o ich formę architektoniczną obiektów o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym, znajdujących się na terenach rewitalizowanych.

W ostatnim czasie miasto zrealizowało projekty, które niewątpliwie wpłynęły na atrakcyjność terenu m.in. Remont zabytkowego budynku dworca kolejowego. Zmodernizowany i wyremontowany dworzec kolejowy został przeznaczony na cele kulturalne i turystyczne. W ramach projektu przebudowany został także plac przed dworcem tak, by stanowił on wraz z dworcem kompozycyjną i funkcjonalną całość. Obecnie w budynku dawnego dworca znajduje się biblioteka miejska i składnica dziejów Sokołowa.

Kolejnym, ważnym zrealizowanym przez Miasto projektem jest projekt: Park Przemysłowy „Sokołów Podlaski”. Park powołany został dla uatrakcyjnienia terenów inwestycyjnych, zrównoważonego rozwoju gospodarczego i wzrostu zatrudnienia na terenie

rewitalizowanego obszaru i całego miasta Sokołowa Podlaskiego. Park powstał na terenie po byłej Cukrowni Elżbietów, łącznie ze znajdującą się na tym terenie bocznicą kolejową.

Problemy ochrony zabytków uwzględniane są w planach przestrzennego zagospodarowania w przypadku tworzenia każdego nowego planu miejscowego (zmiany planu). W odniesieniu do planów (zmian) uchwalonych w ostatnich dwóch latach, opracowania dotyczyły obszarów gdzie nie występowały obiekty zabytkowe, w związku z czym nie zachodziła konieczność szczegółowych uregulowań w tym zakresie.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Na obszarze miasta Sokołów Podlaski, funkcjonują jedynie dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.4.1. Formy ochrony w miejscowym planie zagospodarowanie przestrzennego

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego opracowane dla terenu miasta Sokołów Podlaski, określają obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W planach wyznaczone zostały granice i zasady zagospodarowania terenów i obiektów podlegających ochronie, w tym zakres ochrony konserwatorskiej. Określono także zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m. Sokołów Podlaski wyróżniono:

- Strefa „A” – pełnej ochrony konserwatorskiej,
- Strefa „B” – ochrony zachowanych elementów zabytkowych,
- Strefa „K” – ochrony krajobrazu kulturowego.

Na terenie miasta znajdują się następujące typy obiektów podlegających ochronie w oparciu o przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- obiekty architektury i budownictwa,
- zabytki archeologiczne,
- parki,
- cmentarze,
- krzyże i kapliczki.

Obiekty te objęte są trzema formami ochrony:

- wpisem do rejestru zabytków obiektów ruchomych i nieruchomych,

- wpisem do gminnej ewidencji zabytków,
- zewidencjonowaniem stanowiska archeologicznego.

5.4.2. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Sokołów Podlaski, znajdują się 4 zabytki nieruchomości, wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków w mieście Sokołów Podlaski

LP.	MIEJSCOWOŚĆ, ADRES	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WPISU
1.	Sokołów Podlaski, ul. Chopina	Cmentarz	A-797	15.05.2008 r.
2.	Sokołów Podlaski, ul. Fabryczna, dz. nr 32/3	Zespół Cukrowni „Elżbietów”	A-1087	13.07.2012 r.
3.	Sokołów Podlaski, ul. Lipowa	Park w zespole parkowo- pałacowym Przeździełka	A-177/734	07.05.1962 r.
4.	Sokołów Podlaski, ul. Bartoszoza	Cmentarz żydowski (dz. Nr ew. 1593/1)	A-1753 Decyzja nr 28/2023	20.03.2023 r.

Budynki wchodzące w skład Zespołu Cukrowni „Elżbietów”, wpisane do rejestru zabytków:

- budynek główny, tzw. kompleks fabryczny, w którego skład wchodzi: budynek dawnych warsztatów elektrycznych, budynek dawnego magazynu cukru, budynek dawnej pakowni cukru, hala produkcyjna (dawna surownia i produktownia), budynek biurowo- techniczno- socjalny, budynek techniczno- warsztatowy z zapleczem, budynek dawnej turbinowni (starej), budynek dawnej turbinowni (nowej), budynek dawnej kotłowni, budynek dawnej dobudowy kotłowni;
- budynek biurowy (administracyjny);
- dawna suszarnia wyśłodków;
- dawny magazyn wyśłodków suszonych.

5.4.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Ze względu na przepisy ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2022 poz. 902 t.j.), a także ze względu na kodeks etyczny, nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych (Tabela nr 2).

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Sokołów Podlaski

LP.	MIJSCOWOŚĆ, ADRES	OBIKT/ ZESPÓŁ OBIKTÓW	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WPISU
1	Sokołów Podlaski, ul. Fabryczna	Kapliczka z figurą MB Niepokalanie Poczętej	B-91	21.12.2005 r.
2	Sokołów Podlaski, ul. Oleksiaka Wichury	Kapliczka z figurą MB Niepokalanie Poczętej stanowiącej element założenia parkowo- pałacowego Przeździeciska	B-4	23.07.2002 r.
3	Sokołów Podlaski, ul. Siedlecka	Kapliczka przydrożna figurą św. Jana Nepomucena	B-74/174	09.09.1970 r.
4	Sokołów Podlaski, ul. Bartoszcza	Nagrobek na cmentarzu Leona Zatkalika	B-71	06.09.2005 r.
5	Sokołów Podlaski, ul. Szopena	Grupa nagrobków na cmentarzu przy ul. Chopina: Hirschmanow, Raczyńskich, Natalii Holder- Egger, Anny Neumark, dwóch nieznanymi osób	B-170	07.11.1985 r.
6	Sokołów Podlaski, ul. Szopena	Grupa nagrobków na cmentarzu przy ul. Chopina: Marii z Wierzejskich Bońkowskiej, Jana Dziobkowskiego	Decyzja nr 157/2008	11.02.2008 r.
7	Sokołów Podlaski, ul. Szopena	Grupa nagrobków na cmentarzu przy ul. Chopina: Franciszka Brzozowskiego, Rodziny Walczuk, Piotra Filipiuka i Stanisława Gałacha	Decyzja nr 50/2017	17.01.2017 r.
8	Sokołów Podlaski, ul. Szopena	Grupa nagrobków na cmentarzu: Anastazji Jakuba Ambroziewicz, Franciszka Brzozowskiego, Walentego Rosiaka, Franciszka Wyganowskiego, rodziny: Wrońskich, Ścisłowskich i Krukowskich	B-201	04.02.2009 r.
9	Sokołów Podlaski, ul. Szopena	Nagrobek na cmentarzu: Albina Hryniewieckiego	B-82	20.12.2005 r.
10	Sokołów Podlaski, Skwer NMP	Wyposażenie kościoła pw. Niepokalanego Serca NMP	B-175	09.09.1970 r.
11.	Sokołów Podlaski, cmentarz parafialny	Wyposażenie kaplicy cmentarnej pw. Św. Rocha	B-176	09.09.1970 r.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie miasta. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) Miasta, gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na miasto należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu

i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;
- inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez burmistrza (wójta, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomości, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2021 poz. 56).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2022 poz. 840 t.j.) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Ustalono też obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Gminnych ewidencji zabytków a także projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w mieście Sokołów Podlaski, która opracowana została w 2012 r., przedstawia poniżej - Tabela nr 3.

Tabela nr 3. Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków w mieście Sokołów Podlaski

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT
1	Sokołów Podlaski	ul. Bartoszowa	Cmentarz
2	Sokołów Podlaski	ul. Chopina 6	Budynek mieszkalny
3	Sokołów Podlaski	ul. Chopina 13	Budynek mieszkalny
4	Sokołów Podlaski	ul. Chopina	Cmentarz
5	Sokołów Podlaski	ul. Fabryczna, dz. nr 32/3	Zespół Cukrowni „Elżbietów”
6	Sokołów Podlaski	ul. Długa 10	Budynek mieszkalny
7	Sokołów Podlaski	ul. Długa 29	Budynek użyteczności publicznej (d. synagoga)
8	Sokołów Podlaski	ul. Długa 36	Kamienica
9	Sokołów Podlaski	ul. Długa 38, 40	Kamienice
10	Sokołów Podlaski	ul. Długa 44	Kamienica
11	Sokołów Podlaski	ul. Długa 47	Kamienica
12	Sokołów Podlaski	ul. Długa 56	Kamienica
13	Sokołów Podlaski	ul. Długa 58-64	Kamienice
14	Sokołów Podlaski	ul. Długa 65	Budynek mieszkalny
15	Sokołów Podlaski	ul. Długa 71	Budynek mieszkalny

16	Sokołów Podlaski	ul. Długa 79	Budynek mieszkalny
17	Sokołów Podlaski	ul. Długa 83	Budynek mieszkalny
18	Sokołów Podlaski	ul. Długa 86	Budynek mieszkalny
19	Sokołów Podlaski	ul. Długa 87	Budynek mieszkalny
20	Sokołów Podlaski	ul. Długa 89	Budynek mieszkalny
21	Sokołów Podlaski	ul. Długa 104	Budynek mieszkalny
22	Sokołów Podlaski	ul. Fabryczna 5	Dom pracowników cukrowni
23	Sokołów Podlaski	ul. Fabryczna 8	Dom pracowników cukrowni
24	Sokołów Podlaski	ul. Fabryczna	Kapliczka z figurą MB Niepokalanie Poczętej
25	Sokołów Podlaski	ul. Graniczna 10	Budynek mieszkalny
26	Sokołów Podlaski	ul. Kilińskiego 6	Kamienica (d. siedziba Urzędu Bezpieczeństwa)
27	Sokołów Podlaski	ul. Kilińskiego 14	Budynek mieszkalny
28	Sokołów Podlaski	ul. Kolejowa	Skwer Przydworcowy
29	Sokołów Podlaski	ul. Kolejowa 7	Dom pracowników Kolei
30	Sokołów Podlaski	ul. Kolejowa	Biblioteka (d. dworzec kolejowy)
31	Sokołów Podlaski	ul. Kosowska 11	Młyn
32	Sokołów Podlaski	ul. Kosowska 13	Budynek mieszkalny *
33	Sokołów Podlaski	ul. Kosowska 15	Budynek mieszkalny *
34	Sokołów Podlaski	ul. Kosowska 27	Budynek mieszkalny
35	Sokołów Podlaski	ul. Kościelna 13	Budynek mieszkalny
36	Sokołów Podlaski	ul. Kościuszki 29	Budynek mieszkalny
37	Sokołów Podlaski	ul. Krzywa 24	Budynek mieszkalny
38	Sokołów Podlaski	ul. Kupieżyńska 1	Budynek mieszkalny
39	Sokołów Podlaski	ul. Kupieżyńska 4	Budynek mieszkalny
40	Sokołów Podlaski	ul. Lipowa 38	Budynek mieszkalny
41	Sokołów Podlaski	ul. Lipowa 74B	Budynek mieszkalny
42	Sokołów Podlaski	ul. Lipowa 84	Dom pomocy (d. pałac)
43	Sokołów Podlaski	ul. Lipowa 84A	Budynek mieszkalny (d. dom ogrodnika)
44	Sokołów Podlaski	ul. Lipowa 84B	Budynek mieszkalny (d. dwojak)
45	Sokołów Podlaski	ul. Lipowa	Park
46	Sokołów Podlaski	ul. Lipowa 84C	Magazyn (d. stajnia dworska)- budynek przeznaczony do rozbiórki
47	Sokołów Podlaski	ul. Magistracka 4	Sklepy (d. żydowski dom modlitewny)
48	Sokołów Podlaski	ul. Magistracka 14	Budynek mieszkalny
49	Sokołów Podlaski	ul. Magistracka 14	Młyn
50	Sokołów Podlaski	ul. Niecała 2	Budynek mieszkalny
51	Sokołów Podlaski	ul. Niecała 3	Kamienica
52	Sokołów Podlaski	ul. Nowa 3	Budynek mieszkalny
53	Sokołów Podlaski	ul. Olszewskiego 6	Budynek mieszkalny
54	Sokołów Podlaski	ul. Parkowa	Obiekt nieużytkowany (d. browar)
55	Sokołów Podlaski	ul. Parkowa	Obora w zespole folwarcznym

56	Sokołów Podlaski	ul. Parkowa	Stodoła w zespole folwarcznym
57	Sokołów Podlaski	ul. Piękna 3	Budynek mieszkalny
58	Sokołów Podlaski	Plac Ks. Brzóska	Pomnik poświęcony powstańcom
59	Sokołów Podlaski	skrzyżowanie ul. Polnej i ul. Ogrodowej	Kapliczka- krzyż
60	Sokołów Podlaski	ul. Prosta 19	Budynek mieszkalny
61	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 9	Budynek mieszkalny
62	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 13	Budynek mieszkalny
63	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 17	Budynek mieszkalny
64	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 32	Budynek mieszkalny
65	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 44	Budynek mieszkalny
66	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 46	Budynek mieszkalny
67	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 48	Budynek mieszkalny
68	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 56	Oficyna
69	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 56	Budynek mieszkalny
70	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 56	Budynek mieszkalny
71	Sokołów Podlaski	ul. Repkowska 62	Budynek mieszkalny *
72	Sokołów Podlaski	ul. Szewski Rynek	Wschodnia pierzeja * (wyłączona część obiektu – budynek pod adresem Szewski Rynek 27)
73	Sokołów Podlaski	ul. Siedlecka 10	Budynek mieszkalny *
74	Sokołów Podlaski	ul. Siedlecka 19	Budynek mieszkalny
75	Sokołów Podlaski	ul. Siedlecka 64	Budynek mieszkalny
76	Sokołów Podlaski	ul. Siedlecka	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena
77	Sokołów Podlaski	ul. Siedlecka	Krzyż z tabliczką upamiętniającą rok Jubileuszowy
78	Sokołów Podlaski	ul. Sienkiewicza 3	Budynek mieszkalny
79	Sokołów Podlaski	Skwer N.M.P.	Dzwonnica przy kościele pw. Niepokalanego Serca NMP
80	Sokołów Podlaski	Skwer N.M.P.	Kościół pw. Niepokalanego Serca NMP
81	Sokołów Podlaski	Skwer N.M.P.	Pomnik pamięci żołnierzy AK
82	Sokołów Podlaski	ul. Szkolna 26	Budynek mieszkalny
83	Sokołów Podlaski	ul. Szkolna 67	Budynek mieszkalny *
84	Sokołów Podlaski	skrzyżowanie ul. Św. Huberta i Św. Jana Bosco	Kapliczka
85	Sokołów Podlaski	ul. Św. Jana Bosco	Kościół pw. św. Jana Bosco
86	Sokołów Podlaski	ul. Św. Rocha	Kościół pw. Miłosierdzia Bożego (d. kaplica cmentarna pw. św. Rocha)
87	Sokołów Podlaski	ul. Węgrowska 62	Budynek mieszkalny
88	Sokołów Podlaski	ul. Węgrowska 65	Budynek mieszkalny *
89	Sokołów Podlaski	ul. Węgrowska 67	Budynek mieszkalny
90	Sokołów Podlaski	ul. Oleksiaka Wichury	Kapliczka z figurą MB Niepokalanie Poczętej
91	Sokołów Podlaski	ul. Wiejska 6	Budynek mieszkalny *

92	Sokołów Podlaski	ul. Wiejska 24	Budynek mieszkalny
93	Sokołów Podlaski	ul. Wiejska 1	Dom w zespole pałacowym (d. oficyna)
94	Sokołów Podlaski	ul. Wilczyńskiego 4	Kamienica
95	Sokołów Podlaski	ul. Wilczyńskiego 8	Kamienica
96	Sokołów Podlaski	ul. Wilczyńskiego 14	Kamienica
97	Sokołów Podlaski	ul. Wolności róg ul. Kościuszki	Budynek mieszkalny *
98	Sokołów Podlaski	ul. Wolności, skwer im. A. Mickiewicza	Pomnik Niepodległościowy
99	Sokołów Podlaski	ul. Wolności 16	Budynek mieszkalny *
100	Sokołów Podlaski	ul. Wolności 18	Kamienica
101	Sokołów Podlaski	ul. Wolności 24	Kamienica
102	Sokołów Podlaski	ul. Wolności 32	Kamienica
103	Sokołów Podlaski	ul. Wolności 36	Budynek mieszkalny
104	Sokołów Podlaski	ul. Wolności 39	Budynek mieszkalny
105	Sokołów Podlaski	ul. Wolności 41	Budynek mieszkalny
106	Sokołów Podlaski	ul. Wolności	Kamienica (d. kawiarnia „CORSO”)

* - Budynki wykreślone z Gminnej Ewidencji Zabytków na wnioski właścicieli.

5.6. Zabytki archeologiczne

Na terenie miasta Sokołów Podlaski, znajduje się 13 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, które są śladem materialnej działalności ludzkiej w przeszłości. Wykaz stanowisk przedstawia tabela poniżej (Tabela nr 4).

Tabela nr 4 . Stanowiska archeologiczne na terenie miasta Sokołów Podlaski

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP, NR STANOWISKA NA OBSZARZE/ W MIEJSCOWOŚCI	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
1	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 1/1	WCZ. ŚREDNIOWIECZE	CMENTARZYSKO
2	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 5/ 2	PRADZIEJE WCZ. ŚREDNIOWIECZE PÓŻ. ŚREDNIOWIECZE	PUNKT OSADNICZY OSADA OTWARTA OSADA OTWARTA
3	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 6/9	NOWOŻYTNOŚĆ	PUNKT OSADNICZY
4	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 7/3	NOWOŻYTNOŚĆ	PUNKT OSADNICZY
5	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 8/4	NOWOŻYTNOŚĆ	PUNKT OSADNICZY
6	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 9/5	PÓŻ. ŚREDNIOWIECZE	PUNKT OSADNICZY
7	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 10/6	NOWOŻYTNOŚĆ	PUNKT OSADNICZY
8	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 13/7	PÓŻ. ŚREDNIOWIECZE	MIASTO
9	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 14/8	NOWOŻYTNOŚĆ	SKARB
10	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 15/10	WCZ. ŚREDNIOWIECZE	OSADA OTWARTA

11	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 16/11	WCZ. ŚREDNIOWIECZE	PUNKT OSADNICZY
12	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 17/12	PÓŹ. ŚREDNIOWIECZE	CMENTARZYSKO
13	Sokołów Podlaski	AZP- 53-78, 18/13	NOWOŻYTNOSĆ	PUNKT OSADNICZY

Strefa OW 1 obejmuje stanowiska:

Lp.	GEZ	Nr obszaru AZP/ NSO	Miejscowość/ NSM	Obiekt	Datowanie	strefa
1	53-78/5	53-78/5	Sokołów Podlaski st. 2	śląd osadnictwa osada osada	starożytność wczesne średniowiecze późne średniowiecze	OW 1
2	53-78/6	53-78/6	Sokołów Podlaski st. 9	śląd osadnictwa	nowożytność	OW 1
3	53-78/7	53-78/7	Sokołów Podlaski st. 3	śląd osadnictwa	nowożytność	OW 1
4	53-78/8	53-78/8	Sokołów Podlaski st. 4	śląd osadnictwa	nowożytność	OW 1
5	53-78/9	53-78/9	Sokołów Podlaski st. 5	śląd osadnictwa osada	późne średniowiecze nowożytność	OW 1
6	53-78/10	53-78/10	Sokołów Podlaski st. 6	śląd osadnictwa	nowożytność	OW 1
7	53-78/13	53-78/13	Sokołów Podlaski st. 7	miasto historyczne lackie	późne średniowiecze nowożytność	OW 1
8	53-78/17	53-78/17	Sokołów Podlaski st. 12	miasto historyczne ruskie	Późne średniowiecze nowożytność	OW 1
9	53-78/18	53-78/18	Sokołów Podlaski st. 13	śląd osadnictwa	XVII-XVIII w.	OW 1

Strefa OW 2 obejmuje stanowiska:

Lp.	GEZ	Nr obszaru AZP/ NSO	Miejscowość/ NSM	Obiekt	Datowanie	strefa
1	-	53-78/20	Sokołów Podlaski st. 14	stary cmentarz żydowski	XVII-XIX w.	OW 2
2	-	53-78/21	Sokołów Podlaski st. 15	nowy cmentarz żydowski	XIX-XX w.	OW 2

5.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta Sokołów Podlaski należą:

- **Zespół Cukrowni „Elżbietów”**, zespół położony w południowo- zachodniej części miasta. Od północy graniczy z ul. Węgrowską, od zachodu z ul. Fabryczną. Wieloboczny obszar, zbliżony do prostokąta i mocno wydłużony na kierunku północno- południowym.

Zespół powstał w 1846 r. Nazwa „Elżbietów” pochodzi od osady fabrycznej nazwanej na cześć Elżbiety Hirschman- inicjatorce przedsięwzięcia. W 1873 r. cukrownia, jedna z największych w Polsce, została przejęta przez bankiera warszawskiego- Stanisława Lessera. W tym czasie cukrownia posiadała 12 pras hydraulicznych oraz 5 maszyn parowych. Lesser całkowicie opierał produkcję na napędzie parowym. W 1875 r. do produkcji wprowadził metodę dyfuzji, przebudowując i rozbudowując budynki i urządzenia. W latach 1890- 1904 nastąpiła rozbudowa zespołu. Wzniesiono wówczas budynek techniczno- warsztatowy, budynek późniejszego laboratorium, kilkanaście fabrycznych domów mieszkalnych, aptekę (ambulatorium), budynek kuźni. W 1905 r. uruchomiono przyfabryczną elektrownię. W 1924 r. cukrownię i rafinerię przejął na własność Bank Handlowy w Warszawie za długi. Uruchomił ją ponownie w 1930 r. i wydzierżawił przedsiębiorstwu Cukrownia i Rafineria Sokołów. W 1936 r. spółka ta odstąpiła dzierżawę nowopowstałej Spółce Akcyjne Plantatorów Buraka Cukrowego, która prowadziła przedsiębiorstwo do wybuchu wojny w 1939 r. W czasie okupacji niemieckiej, cukrownia była pod zarządem niemieckim. Po ustąpieniu okupanta przeszła pod Zarząd Państwowy dnia 10 sierpnia 1944 r. Zniszczona w 1944 r., kiedy wycofujące się wojska niemieckie wysadziły komin cukrowni, niszcząc także jej najstarszą część. Cukrownia wznowiła działanie w 1951 r. Nowe wyposażenie zostało umieszczone w budynkach z pocz. XX w.: w hali produkcyjnej, dawnym laboratorium. Zmodernizowano w tym czasie i włączono do użytku budynki: techniczno- warsztatowy, dawne warsztaty, dawny magazyn cukru oraz dawną pakownię cukru. Do użytku oddano także budynki: nowy biurowiec, kotłownię, starą i nową turbinownię (zmodernizowane w 1969 r.). Budynki cukrowni (poza budynkiem biurowym) zbudowane były z cegły palonej, nieotynkowane. W kolejnych latach wzniesiono magazyn i suszarnię wysłodków (1966 r.). Zmodernizowano proces produkcji wymieniając znaczną część urządzeń, wzniesiono duże magazyny cukru oraz kilkanaście przybudówek do historycznej struktury. Zespół stał się motorem rozwoju miasta- w zach. części miasta powstała dzielnica mieszkaniowa dla pracowników cukrowni. Likwidacja cukrowni nastąpiła w 2004 r. Od tego czasu, po zdemontowaniu urządzeń produkcyjnych, niektóre pomieszczenia w zespole wykorzystywane były od czasu do czasu jako magazyny, składy itp. Pozostałe budynki ulegały częściowej dewastacji, destrukcji. Od momentu przejęcia obiektu przez miasto, obiekt został zabezpieczony. Uprzątnięto gruzowisko przy wsch. ścianie hali produkcyjnej oraz rozebrano przybudówki z lat 80- tych XX w., które otaczały budynek główny.

Cukrownia jest wyjątkowym przykładem architektury przemysłowej z pocz. XX w. W najstarszych budynkach zachowała się do dziś oryginalna dekoracja architektoniczna oraz rozwiązania konstrukcyjne. Budynki w zespole pomimo różnic czasowych stanowią jednolity stylistycznie zespół. Zespół jest materialnym dokumentem dziejów tej części Mazowsza. Z uwagi na zachowane wartości artystyczne i historyczne zespół cukrowni „Elżbietów” wpisany został do rejestru zabytków. Na terenie zespołu cukrowni obecnie funkcjonuje Park Przemysłowy „SOKOŁÓW PODLASKI”, którego układ przedstawiono na Rys. nr 1.

Rysunek nr 1. Park Przemysłowy „SOKOŁÓW PODLASKI”

Schemat oznakowania budynków Parku Przemysłowego „SOKOŁÓW PODLASKI” na rysunku:

- **Budynek nr 1, tzw. kompleks fabryczny** (budynki wpisane do rejestru zabytków):
 - 1-A- budynek dawnych warsztatów elektrycznych;
 - 1-B- budynek dawnego magazynu cukru;
 - 1-C- budynek dawnej pakowni cukru;
 - 1-D- hala produkcyjna, dawna surownia i produktownia (wzniesiony w 1848 r.);
 - 1-F- budynek biurowo- techniczno- socjalny, dawne laboratorium (wzniesiony w 1904 r.);
 - 1-G- budynek techniczno- warsztatowy z zapleczem (wzniesiony w 1904 r.);
 - 1-H- budynek dawnej turbinowni starej (wzniesiony w 1904 r., przekształcony w latach 1950-1951);
 - 1-I- budynek dawnej turbinowni nowej (wzniesiony w latach 1950- 1952);
 - 1-J- budynek dawnej kotłowni (wzniesiony w latach 1950- 1951);
 - 1-K- budynek dawnej dobudowy kotłowni (dobudowany w latach 70- tych XX w.).
- **Budynek nr 2:**
 - 2-B- dawny magazyn techniczny (wzniesiony ok. 1958 r.).
- **Budynek nr 3:**
 - 3-A- budynek biurowy (administracyjny), budynek wpisany do rejestru zabytków (wzniesiony w latach 1950- 1951);
 - 3-B- budynek dawnego ambulatorium, obecnie filia banku (wzniesiony ok. 1924 r.).
- **Budynek nr 4:**
 - 4-B- dawny magazyn cukru (wzniesiony ok. 1958 r.);
 - 4-C- dawna wentylatorownia;
 - 4-D- dawny magazyn cukru (wzniesiony ok. 1958 r.).
- **Budynek nr 6:**
 - 6-A- dawny magazyn wysłodków.
- **Budynek nr 7:**
 - 7-A- dawna suszarnia wysłodków, budynek wpisany do rejestru zabytków (wzniesiony w latach 1950- 1951).
- **Budynek nr 8:**
 - 8-A- dawny magazyn wysłodków suszonych, budynek wpisany do rejestru zabytków (wzniesiony w latach 1950- 1951).
- **Budynek nr 9:**
 - 9-B- dawny magazyn budowlany;
 - 9-C- dawny magazyn chemiczny.

- **Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena**, Kapliczka została wzniesiona w roku 1806. Zbudowana w całości z drewna, kryta blachą, forma słupowa z dębowego pnia, oszalowanego deskami, z ludową figurą św. Jana Nepomucena, usytuowana przy ul. Siedleckiej, przy moście na rzece Cetyni. Na tablicy, data fundacji- 1806, oraz daty restauracji: 1841, 1902, 1961, 1992. To najstarsza kapliczka na terenie Sokołowa

Podlaskiego, zachowana w pierwotnym charakterze o wysokich walorach historycznych, która jest jedną z niewielu zachowanych przykładów kapliczek drewnianych w naszym rejonie.. Kapliczka poddawana była w swojej historii drobnym remontom. Obiekt architektury sakralnej, jest wpisany do rejestru zabytków pod numerem: B-74/17409.09.1970 r.

W związku z licznymi zniszczeniami oraz ze złym stanem ogólnym kapliczki w ostatnim czasie, zaistniała pilna potrzeba przeprowadzenia prac konserwatorskich i rekonstrukcji zabytkowej. W 2018 r. kapliczka doczekała się kompleksowego remontu. Miasto Sokołów Podlaski przeprowadziło prace konserwatorskie zabytkowej kapliczki przydrożnej z figurą św. Jan Nepomucena przy ul. Siedleckiej w Sokołowie Podlaskim.

Dzięki staraniom Miasta Sokołów Podlaski oraz pozyskanej dotacji ze środków Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie w kwocie 8 000 zł. Całkowity koszt prac wyniósł 25 800zł.

Obecny stan kapliczki, po wykonaniu kompleksowych prac restauratorskich i konserwatorskich zaprezentowany jest na poniższej fotografii.

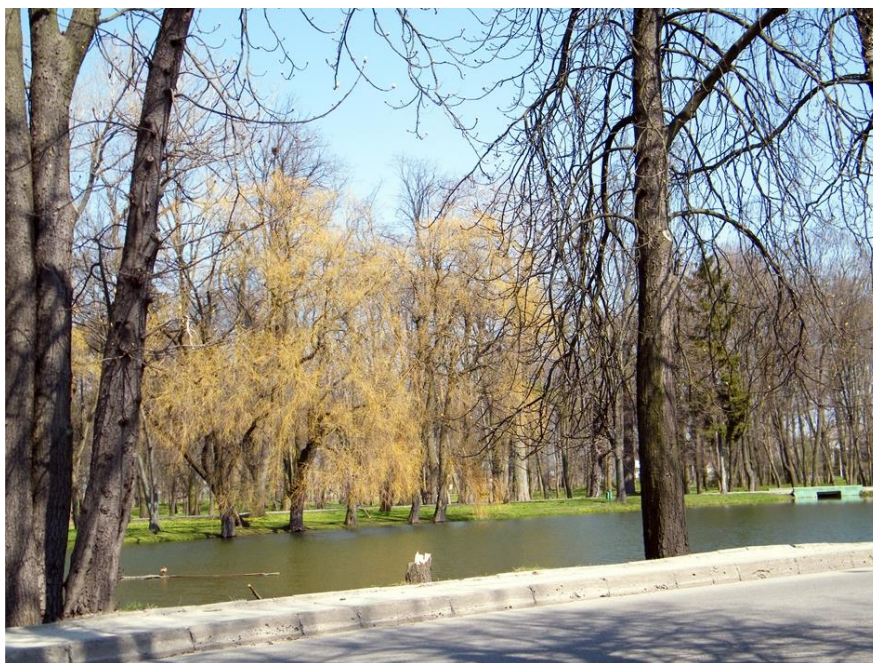
- **Zespół Parkowo- Pałacowy Przeźdźiatka:** położony przy ul. Lipowej (dz. nr 2/3).

Zabudowania folwarku w Przeźdźiatce stanowiły: komórka na zboże, kurnik, obora, owczarnia, obora dla bydła, pomieszczenia dla gęsi, chlewnie, obora dla cieląt. Zabudowania drewniane pokryte słomą zajmowały obszerny teren ogrodzony płotem z licznymi wrotami.

Pałac wybudowany został Hirszmanowie - właściciele cukrowni, majątku Przeździatka i okolicznych dóbr, w roku w 1859 r. wybudowali murowany pałac, według projektu Henryka Marconiego. Projektant przygotował projekt rozbudowy pałacu w wersji neorenesansowej i neogotyckiej. W rzucie parteru zaznaczono mury poprzedniej budowli, tzw. „starego pałacu”. Pałac posiada korpus parterowy z piętrowymi skrzydłami bocznymi. Do roku 1940 był siedzibą kolejnych właścicieli majątku Przeździatka. Po 1945 r. pałac uległ przebudowom. Zniekształcono bryłę budynku i pozbawiono wystroju architektonicznego. Po wojnie w pałacu mieścił się szpital, obecnie obiekt w zarządzie „Caritas”.

Pałac otacza kilkuhektarowy park urządzony w końcu ubiegłego wieku wg projektu Waleriana Kroneberga.

Park wokół pałacu zaprojektował i urządził w 1898 r. Walerian Kronenberg. W parku zachował się nieliczny starodrzew. Projekt uwzględnił stare zadrzewienie, zaprojektowano nowe dukty widokowe rozchodzące się promieniście w kierunku wschodnim od pałacu. Pomiędzy duktami znajdują się kępy starych dębów i modrzewie oraz niewielkie pagórki widokowe. Od południa rozciąga się nieregularny, duży staw ze źródłiskami dopływu Cetyni. W zachodniej części usytuowana jest wysepka w kształcie zbliżonym do owalu, porośnięta drzewami, które pochylone na brzegu odbijają się w tafli wody. Występują tam gatunki takie jak: lipa drobnolistna, dąb szypułkowy, jesion wyniosły, kasztanowiec, olcha. Pozostały drzewostan jest zróżnicowany, z dużą ilością samosiewów. Park wpisany jest do rejestru zabytków.

- **Spółeczny Komitet Opieki nad Sokołowskimi Cmentarzami „MEMORIA” przy Miejskiej Bibliotece Publicznej**

W związku, z kwestą na rzecz renowacji zabytkowych nagrobków na sokołowskich cmentarzach, która odbywa się corocznie 1 listopada, w celu zagospodarowania

zebranych pieniędzy, inicjatorzy kwesty, założyli Społeczny Komitet Opieki nad Sokołowskimi Cmentarzami „MEMORIA” przy Miejskiej Bibliotece Publicznej. Komitet ten, jest organem sprawczym renowacji zabytkowych i starych nagrobków na sokołowskich cmentarzach. Prace komitetu rozpoczęte zostały od spraw proceduralnych, tzn. uzyskiwania odpowiednich zezwoleń na wykonanie prac konserwatorskich, między innymi od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Urzędu Miasta.

Dzięki działalności komitetu, uzyskano decyzje o wpisie do rejestru zabytków dwóch nagrobków: księdza Leona Zatkalika, znajdującego się na cmentarzu przy ul. Bartoszewej oraz Albina Hryniewieckiego- na cmentarzu przy ul. Szopena. Uzyskano także zezwolenia na wykonanie prac konserwatorskich tych nagrobków oraz na oczyszczanie i malowanie metalowych nagrobków rodziny Hirschmanów, Raczyńskich, Natalii Holder-Egger, Marii z Assamów, Anny Neumark i dwóch nieznanymi osob. Komitet „MEMORIA” pokrył również koszty wykonania kart ewidencyjnych nagrobków. Karty te pomagają przy ustalaniu kolejności wykonywania prac konserwatorskich, według stopnia zniszczenia poszczególnych nagrobków i wartości artystycznej.

Prace konserwatorskie przy pomnikach nagrobnych wykonane od 2005 r.:

- Albina Hryniewieckiego z 1905 r.
- metalowego nagrobka rodziny Hirschmanów z 1904 r.,
- nagrobka z piaskowca księdza unickiego Leona Zatkalika,
- nagrobka z piaskowca Marii z Wierzejskich Bońkowskiej,
- nagrobka z piaskowca Jana Dzióbkowskiego,
- secesyjnego nagrobka z piaskowca Walentego Rosiaka,
- granitowego obelisku poległych w 1920 r. w obronie Ojczyzny wykonano malowania kryjące i renowację ogrodzeń przy nagrobkach:
- Anny z Neumarków Holder- Egger z 1902 r.,
- rodziny Raczyńskich z 1872 r.,
- neogotyckim Marii i Stasia Laskowskich z 1889 r.,
- nieznannej osoby z II poł .XIX w.,
- częściowo nagrobek rodziny Wrońskich.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego miasta Sokołów Podlaski oraz możliwości miasta w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

SILNE STRONY MIASTA SOKOŁÓW PODLASKI	SŁABE STRONY MIASTA SOKOŁÓW PODLASKI
<ul style="list-style-type: none"> • dogodne położenie komunikacyjne; • otwartość i przychylność władz samorządowych; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; • niewykorzystywanie regionalizmów;

<ul style="list-style-type: none"> • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych miasta; • środowisko przyrodnicze miasta, sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu; • istnienie parków krajobrazowych; • walory krajobrazowe miasta; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • opracowane plany zagospodarowania przestrzennego miasta; • silne poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców; • Sokołowski Ośrodek Kultury, Wielki Gościniec Litewski, biblioteka miejska; • Komitet Opieki nad Sokołowskimi Cmentarzami „MEMORIA”, działający przy Miejskiej Bibliotece Publicznej; • Park Przemysłowy w zespole dawnej cukrowni; • historyczny układ urbanistyczny miasta. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • nieuregulowane sprawy własnościowe; • stosunkowo niewielka dbałość o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • brak wystarczających środków w budżecie miasta na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.
---	---

<p style="text-align: center;">SZANSE MIASTA SOKOŁÓW PODLASKI</p>	<p style="text-align: center;">ZAGROŻENIA MIASTA SOKOŁÓW PODLASKI</p>
<ul style="list-style-type: none"> • pojawienie się funduszy pomocowych wspomagających inwestycje gminne; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak skutecznej egzekucji prawa; • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie- jedynie jako zasobu historycznego; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne;

<ul style="list-style-type: none">• kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych;• poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej;• wyeksponowanie atutów miasta w promocji Powiatu Sokołowskiego;• rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa;• wysoka atrakcyjność inwestycyjna i turystyczna regionu.	<ul style="list-style-type: none">• niska świadomość mieszkańców miasta w temacie skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących miasto.
---	--

7. Cele i kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami dla miasta Sokołów Podlaski służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami Miasta Sokołów Podlaski

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, określono następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego,
2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego miasta,
3. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.

7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych.

Jako kierunki działań realizacji Programu opieki nad zabytkami Miasta Sokołów Podlaski w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków.

2. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.
4. Edukacja i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym miasta oraz rozszerzenie systemu informacji turystycznej
5. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.

Priorytet I:	
Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego	
Kierunki działań	zadania na lata 2023 - 2026
Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków	<ul style="list-style-type: none"> - prowadzenie monitoringu i weryfikacji oraz aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków, - uzupełnianie informacji w kartach adresowych zabytków, - współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy aktualizowaniu GEZ, - wyłączenie z ewidencji wojewódzkiej obiektów nieistniejących, - dokumentowanie obiektów planowanych do rozbiórki wymaganymi kartami.

Priorytet II:	
Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego miasta	
Kierunki działań	Zadania na lata 2023 - 2026

Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none">• Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność miasta (w ramach opracowanego planu remontów)• Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych• Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością miasta• Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością miasta) do nowych funkcji• Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym miejskich parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy)• Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością miasta w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych• Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji• Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.)• Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.
	<ul style="list-style-type: none">• Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków) oraz obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta• Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego miasta (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego)• Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji)• Walka z samowolami budowlanymi

	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona panoram miast o wartościach kulturowych
Zintegrowana ochrona Dziedzictwa kulturowego środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie planów odnowy miejscowości oraz miejscowych planów, szczególnie dla obszarów o dużym nasyceniu stanowiskami archeologicznymi, • dbałość o włączanie zagadnień ochrony zabytków przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, • konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną zaproponowaną w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta, • respektowanie zlokalizowanych stanowisk archeologicznych oraz stref ochrony archeologicznej przy sporządzaniu dokumentów planistycznych, • dbanie o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych.

Priorytet III: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej	
Kierunki działań	zadania na lata 2023 - 2026
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej, • organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dot. najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie miasta, • opracowanie tablic informacyjnych dotyczących szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie miasta, • wytyczenie nowych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, konnych, tras i ścieżek dydaktycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego miasta, • udostępnienie informacji o zabytkach miasta w Internecie.
Promocja i popularyzacja	

dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none">• aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie miasta,• wspieranie działań instytucji kultury, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,• współpraca z mediami lokalnymi w dziedzinie promocji walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego,• wykorzystanie imprez masowych organizowanych w mieście oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego,• wydawanie i wspieranie publikacji: przewodników turystycznych, folderów, informatorów i innych wydawnictw• na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego miasta.
------------------------------------	---

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami miasta Sokołów Podlaski wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów:

1) **instrumentów prawnych**, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Sokołów Podlaski z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie w oparciu o przepisy:

- Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska,
- Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
- Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami,
- Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane,
- Dokumentów wydawanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wynikających z przepisów ustawowych.

2) **instrumentów finansowych**, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Sokołów Podlaski z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym zwalniającej od podatku rolnego: grunty wpisane do rejestru zabytków, pod warunkiem ich zagospodarowania i utrzymania zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (Art. 12, ust.1, pkt.11)
- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych zwalniającej z podatku od nieruchomości: budynki i grunty wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn ustalającej: zwolnione od podatku jest nabycie spadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca jest zaliczany do I lub II grupy spadkowej oraz zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zwolnienie od podatku przysługuje też w przypadku nabycia spadku zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków.
 - rozważenie wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane właściwym utrzymywaniem tych obiektów.
- 2) **instrumentów koordynacji**, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Sokołów Podlaski z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:
- realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, programach ochrony środowiska;
 - współpracę z organizacjami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
 - współpracę z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Siedlcach w odniesieniu do wszelkich działań podejmowanych przez miasto Sokołów Podlaski, dotyczących zagadnień z zakresu szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego istniejącego na obszarze miasta.
- 4) **instrumentów społecznych**, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Sokołów Podlaski z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:
- działania edukacyjne promocyjne
 - współdziałanie z organizacjami społecznymi
 - działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- 5) **instrumentów kontrolnych**, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Sokołów Podlaski z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:
- bieżącą aktualizację gminnej ewidencji zabytków
 - monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

9. Kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań programu opieki nad zabytkami miasta Sokołów Podlaski

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 poz. 840 t.j.) Burmistrz miasta zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji miejskiego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Miejskiej.

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Miasta. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

W celu efektywnego monitorowania przyjęto wskaźniki służące ocenie wdrażania Programu opieki nad zabytkami miasta Sokołów Podlaski:

- Liczba zweryfikowanych kart adresowych gminnej ewidencji zabytków.
- Liczba wykonanych kart ewidencyjnych dla obiektów planowanych do rozbioru.
- Liczba wykonanych opracowań studialnych i dokumentacyjnych.
- Poziom określony procentowo objęcia wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
- Liczba obiektów w otoczeniu których stworzono odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej oraz zastosowano odpowiednie podświetlenie.
- Liczba obiektów poddanych odbudowie, rewaloryzacji lub konserwacji.
- Liczba obiektów, w których założono instalacje zabezpieczające przed pożarem i kradzieżą.
- Liczba zajęć w przedszkolach i szkołach przeprowadzonych na temat zabytków.
- Liczba uczestników lub konkursów, wystaw i innych działań dotyczących dziedzictwa i tradycji.
- Liczba tablic i plansz informacyjnych dotyczących najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych z terenu gminy.
- Liczba tablic informacyjnych dotyczących ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych.
- Liczba obiektów ujętych w internetowej bazie danych.
- Liczba audycji radiowo-telewizyjnych i materiałów prasowych popularyzujących dziedzictwo kulturowe.
- Liczba imprez wykorzystanych do promocji dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zasady finansowania opieki nad zabytkami, zostały określone w zapisach art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Zgodnie z zapisem art. 73 osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Natomiast właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą skorzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną funkcją budynków i miejsc, realizując projekty bezpośrednio nie związane z ochroną zabytków. Dotyczy to głównie placówek oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki) lub związanych z turystyką i ulokowanych w obiektach zabytkowych. Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, środków prywatnych, budżetu państwa lub funduszy europejskich.

O dofinansowanie prac obiektów zabytkowych położonych na terenie Miasta Sokołów Podlaski można ubiegać się z następujących źródeł:

Źródła krajowe:

- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona Zabytków ((Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Wspieranie działań muzealnych (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Kultura ludowa i tradycja (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona zabytków archeologicznych (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Miejsca Pamięci Narodowej (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Kultura Cyfrowa (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mwzkz.pl)
- Dotacje Województwa Mazowieckiego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mazovia.pl)
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.wfosigw.pl)

- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-immniejszosci/fundusz-koscielny>)
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów, obsługiwany przez Bank Gospodarstwa Krajowego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mir.gov.pl i www.bgk.com.pl) oraz <https://www.bgk.pl/osoby-fizyczne/fundusz-termomodernizacji-iremontow/>)

Źródła zagraniczne:

- Źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mazovia.eu oraz <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl>)
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: <https://www.pois.gov.pl> oraz www.nfosigw.gov.pl)
- Program Polska Cyfrowa (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.polskacyfrowa.gov.pl oraz www.funduszeuropejskie.gov.pl)

- Źródła poza unijne:

- Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.eog.gov.pl)

11. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków

Prace konserwatorskie i remontowe – budowlane zabytków wpisanych do rejestru zabytków, mogą być dofinansowane z różnych źródeł i przez różne podmioty. Zabytki wpisane do rejestru zabytków stanowią zaledwie niewielką część wszystkich zabytków znajdujących się na terenie miasta Sokołów Podlaski. To obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w głównej mierze kształtują krajobraz kulturowy miasta. Są wśród nich obiekty o znacznych walorach historycznych, architektonicznych i estetycznych. Należy dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytkowych obiektów, jak i całej przestrzeni publicznej, pozytywnie wpływał na jakość życia mieszkańców. Ważne też jest aby wygląd obiektów z obszaru gminy podkreślał bogatą historię, osiągnięcia architektoniczne i urbanistyczne z tego terenu, a turystów i gości przyciągał do częstych odwiedzin oraz zachęcał do dłuższych pobytów w mieście Sokołów Podlaski. Można to osiągnąć, m. in. poprzez podejmowanie zadań nakreślonych w Programie opieki nad zabytkami, w tym prac remontowo-konserwatorskich.

Na prace z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, z budżetu miasta Sokołów Podlaski, w miarę możliwości finansowych, mogą zostać finansowane prace konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomych, znajdujących się na terenie miasta. Każdorazowo, miasto stara się w pierwszej kolejności samo pozyskać środki na ten cel z zewnętrznych funduszy.

W perspektywie czasowej 4 lat obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami: 2023 – 2026 Miasto Sokołów Podlaski planuje wykonać następujące inwestycje związane z ochroną zabytków:

1. Prace remontowo – budowlane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych – budynki należące do obecnego Parku Przemysłowego „Sokołów Podlaski” na terenie Zespołu Cukrowni „Elżbietów” tworzącego zespół budynków przy ul. Fabrycznej (dz. nr 32/3) – kontynuacja zadania.

Zgodnie z dokumentacją projektową przygotowywaną, przewiduje się remonty wszystkich pozostałych budynków, w tym zabytkowych pod kątem przygotowania ich do wynajęcia podmiotom gospodarczym w celu prowadzonej działalności.

Teren Zespołu Cukrowni „Elżbietów” został wpisany do rejestru zabytków pod nr: A-1087 z dnia 13.07.2012 r. Od 2015 r. trwają prace remontowe i zagospodarowanie terenów poprzemysłowych dawnej „Cukrowni Elżbietów” przy ul. Fabrycznej. Na terenie tym został utworzony Park Przemysłowy „SOKOŁÓW PODLASKI”. Miasto Sokołów Podlaski na przestrzeni kilku lat przy udziale pozyskanych środków zewnętrznych wykonało szereg remontów oraz prac zabezpieczających w zabytkowych budynkach zlokalizowanych na terenie dawnej Cukrowni (obecnie Parku Przemysłowego Sokołów Podlaski). Łącznie wyremontowano lub zabezpieczono kilkanaście dawnych budynków fabrycznych.

Na to zadanie Miasto Sokołów Podlaski uzyskało dotację ze środków unijnych w ramach RPO WM 2007- 2013, Działanie 1.3. „kompleksowe przygotowanie terenów pod działalność gospodarczą”, w wysokości 21 163 360,69 zł (całość inwestycji to 24 898 071,40 zł). W 2015 r. w ramach projektu zrealizowano:

1. Koncepcję projektową Parku Przemysłowego,
2. Część budynków została w 2012 r. wpisana do rejestru zabytków:
 - biurowiec, tzw. „kompleks fabryczny” obejmujący 10 budynków połączonych w jeden,
 - budynek biurowy (administracyjny),
 - budynek dawnej suszarki wyśtoków,
 - budynek dawnego magazynu wyśtoków.
3. Wykonano rozbiórkę budynków nie nadających się do remontu ze względu na zły stan techniczny oraz budynków małych, tzw. „do 100 m²”;
4. Przeprowadzono kompleksowy remont budynku biurowego,
5. Została wybudowana sieć dróg oraz sieć uzbrojenia terenu, w tym:
 - sieć wodociągowa,
 - sieć kanalizacji sanitarnej,
 - sieć kanalizacji deszczowej,
 - sieć energetyczna,
 - sieć teletechniczna.

W 2018r. Miasto Sokołów Podlaski pozyskało kolejną dotację w kwocie 2mln zł. na remont i modernizację kolejnych dwóch budynków. Na dwóch ścianach elewacyjnych głównych budynków (ul. Węgrowa i Fabryczna) Parku Przemysłowego powstał mural. Dzieło dofinansowane przez Mazowiecki Instytut Kultury w ramach projektu „Rola kultury w rewitalizacji miasta Sokołów Podlaski” to obrazkowa historia sokołowskiej Cukrowni.

We wszystkie pozostałych budynkach z kompleksu zabytkowego, w ramach środków unijnych i własnych, wykonane zostały remonty dachów i wymiana stolarki okiennej, zgodnie z zachowaniem walorów zabytkowych każdego z budynków.

W kolejnych latach planowane są dalsze remonty budynków oraz prace zabezpieczające w miejscach wymagających pilnej interwencji.

W zaistniałej bardzo trudnej sytuacji ekonomicznej związanej z pandemią, gwałtownym wzrostem cen materiałów i robocizny jak również stale malejącymi wpływami do budżetu, miasto posiada niewielkie środki finansowe na wykonanie dalszych remontów budynków czy prac zabezpieczających. Tym samym ich wykonanie jest całkowicie uzależnione od pozyskania środków zewnętrznych.

W 2023 r. w budżecie miasta zostały zabezpieczone środki finansowe oraz wydatkowane na dalsze remonty budynków oraz prace zabezpieczające przez niszczeniem budynków wchodzących w kompleks Parku Przemysłowego, a wpisanych do rejestru zabytków, w kwocie 21 000,00 zł.

W kolejnych latach, w budżecie miasta zostały zabezpieczone środki finansowe na kontynuację prac remontowych i konserwacyjnych przy elewacjach ścian zewnętrznych budynków wchodzących w kompleks Parku Przemysłowego, a wpisanych do rejestru zabytków. W szczególności w:

- 2024 r. zabezpieczono: 329 000,00 zł,
- 2025 r. zabezpieczono: 100 000,00 zł,
- 2026 r. zabezpieczono: 100 000,00 zł.

2. W 2023 r. Miasto Sokołów Podlaski rozpoczęło kompleksową renowację Skweru Ks. Stanisława Brzóska wraz z remontem Pomnika poświęconego bohaterom powstania styczniowego.

Pomnik poświęcony bohaterom powstania styczniowego z 1863 roku oraz skwer ks. Brzóska położonego jest w otoczeniu ulic Wilczyńskiego i Długiej w Sokołowie Podlaskim i jest obiektem wpisanym do Gminnej Ewidencji Zabytków. W ramach inwestycji planuje się:

Remont pomnika:

- Przeprowadzenie prac związanych z czyszczeniem kamiennych elementów pomnika,
- Wykonanie 3 płyt kamiennych i 3 cokołów w formie bloków kamiennych z granitu,
- Ustawienie tablic pamiątkowych, informacyjnych, wolnostojących,
- Wykonanie iluminacji pomnika.

Remont skweru:

- Wykonanie placu o nawierzchni żwirowej wokół pomnika oraz wcięć w istniejącym trawniku w postaci dodatkowych ścieżek,
- Wykonanie opaski z kostki granitowej wokół pomnika,
- Wykonanie iluminacji głównego placu w postaci niskich lamp stojących,
- Ustawienie niskich lamp parkowych,
- Wymiana istniejącej nawierzchni asfaltowej ciągów pieszych na kostkę betonową płukaną,
- Ustawienie obiektów małej architektury w postaci ławek parkowych betonowych z oparciem drewnianym,

- Ustawienie obiektów małej architektury w postaci ławek parkowych betonowych bez oparcia,
- Zakup i ustawienie stojaka rowerowego,
- Zakup oraz ustawienie stolika szachowego,
- Zakup oraz ustawienie stolika do gry w piłkarzyki,
- Renowacja istniejących ławek parkowych.

Gospodarka zielenią:

- Przeprowadzenie prac pielęgnacyjnych drzew,
- Przeprowadzenie wycinki drzew i krzewów wraz z frezowaniem karp po usuniętych drzewach, które utraciły wartości przyrodniczych i zagrażają bezpieczeństwu powszechnemu.
- Wykonanie prac nasadzeniowych drzew, krzewów i roślin wieloletnich, wkomponowanych w modernizowaną przestrzeń.

W/w prace zostały uzgodnione z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Warszawie - Decyzja Nr 270/DS./2018 z dnia 14.06.2018 r. MWKZ uzgodnił warunki realizacji i ustalił rodzaj i zakres badań archeologicznych w związku z w/w inwestycją.

W 2023 r. w budżecie miasta zostały zabezpieczone środki finansowe w kwocie 340 000,00 zł z przeznaczeniem na renowację Skweru Ks. Stanisława Brzóska wraz z remontem Pomnika poświęconego bohaterom powstania styczniowego, który wpisany jest do gminnej ewidencji zabytków. Przewidziany zakres prac obejmuje: renowację pomnika poświęconego bohaterom powstania styczniowego, wykonanie nowych płyt memoratywnych, wykonanie otoczenia z nawierzchni mineralnej, zmiana zagospodarowania otoczenia pomnika poprzez usunięcie żywopłotów i murków ogrodzeniowych, prace pielęgnacyjne roślinności niskiej i wysokiej, realizacja dodatkowego oświetlenia pomnika i obiektów małej architektury.

W kolejnych latach, w budżecie miasta zostały zabezpieczone środki finansowe na kontynuację prac związanych z renowacją Skweru Ks. Stanisława Brzóska. W szczególności w:

- 2024 r. planuje się zabezpieczenie: 300 000,00 zł, na wykonanie nowych nawierzchni alejek skweru, dalsze prace pielęgnacyjne roślinności niskiej i wysokiej, kontynuację realizacji małej architektury.

- 2025 r. planuje się zabezpieczenie: 50 000,00 zł, przeznaczonych na dalsze prace pielęgnacyjne roślinności niskiej i wysokiej oraz wykonanie nowych nasadzeń drzew i krzewów. W tym roku planowane jest zakończenie realizacji zadania.

W 2026 r. nie zaplanowano oraz nie zabezpieczono już środków na realizację ww. zadania.

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 840 ze zm.)
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.);
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2022 poz. 2393 t.j.);
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2023 poz. 977 t.j.);
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2023, poz. 682 ze zm.);
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2022 poz. 2556 ze zm.);
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2023 r. poz. 1336 t.j.);
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2023 poz. 344 ze zm.);
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2020 poz. 194 ze zm);
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j., Dz. U. 2023 poz. 571 t.j.);
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. 2022 poz. 385 t.j.);
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2020 poz. 164 ze zm.)
13. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2021, poz. 56);
14. www.powiat-sokolowski.pl;
15. www.sokolowpodlaski.asi.pl;
16. www.sokolowpodl.pl;
17. www.zyciesiedleckie.pl/sokolow-podl;
18. www.skp2.sokp.pl/his_sok.htm;
19. <http://nepomuki.pl/nepomuk/podlasie.htm>;
20. <http://sok.sokolowpodl.pl/>;
21. www.nid.pl;
22. www.stat.gov.pl/gus;
23. www.isap.sejm.gov.pl;
24. Karty ewidencyjne zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, zespołu cukrowni „Elżbietów”, opracowanie mgr Jan Maraśkiewicz, VIII. 2013 r. (WUOZ w Warszawie, delegatura w Siedlcach).

13. Spis tabel i rysunków

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Sokołów Podlaski;

2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Sokołów Podlaski;
3. Tabela nr 3. Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków w mieście Sokołów Podlaski;
4. Tabela nr 4 . Stanowiska archeologiczne na terenie miasta Sokołów Podlaski;
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT;
6. Rysunek nr 1. Park Przemysłowy „SOKOŁÓW PODLASKI”.

Przewodniczący Rady Miejskiej
/-/ Waldemar Hardej